

"בפעם הראשונה הבנתי מה זה להיות כלום": ההליך הפלילי מנקודת מבטו של הנאשם – ריאיון עם אלי רייפמן

נפגשנו עם אלי רייפמן בביתו השכור במושב קדימה, שם הוא מתגורר עם אשתו וילדיו. אלי השתחרר מהכלא בשנת 2014, לאחר תקופת מאסר של כשלוש וחצי שנים. נגד אלי התנהלה תחילה תביעה אזרחית, ואחריה גם תביעה פלילית שהסתיימה בהרשעה. במשך ההליכים הפליליים היה אלי עצור זמן ממושך בצינוק בגין ביזיון בית משפט, החליף ייצוג פעמים מספר (כיום הוא מייצג את עצמו בכמה הליכים שטרם הסתיימו) והיה כלוא בחמישה בתי כלא. נפגשנו עם אלי לרון בחוויות שלו מההליך מנקודת המבט של נאשם – ולאחר מכן של אסיר צווארון לבן – שלפני כן לא היה מעולם במגע עם רשויות אכיפת החוק. טרם הרשעתו היה אלי יזם הייטק מצליח וכיום הוא מועסק כיועץ לגורמים בתעשיית ההייטק בישראל ובעולם.

1. האישום

שלום אלי, ספר לנו בקצרה את השתלשלות האירועים שהביאה לבסוף להרשעתך. האישום היה קבלת דבר במרמה. מדובר בקבלת הלוואות מגורמים שלישיים תמורת ביטחונות שמבחינת בית המשפט לא היו קיימים – ביטחונות כוזבים, מזויפים, בדמות מניות. זו למעשה ההרשעה: קיבלתי הלוואות ונתתי נגדן ביטחונות כוזבים.

אנחנו מבינים שלפני כן מעולם לא באת במגע עם המשטרה או עם בית משפט. ספר לנו על ההליך המשפטי מנקודת מבטך.

אני יודע שכל עברייני מורשע אומר את הדברים האלה ושוזה נשמע לא אמין לחלוטין, אבל מבחינת העובדות הורשעתי על דברים שלא ביצעתי. גם מבחינת סדרי דין – בפועל לא היו כל ראיות לעברה כזו; אם כבר, הראיות הצביעו בעקביות על ההפך הגמור. לי אישית, פסיכולוגית, היה קל יותר להתמודד עם כל הסיפור הזה ועם המאסר כי אני יודע שביצעתי בחיי פעולות לא חוקיות, ועליהן לא נתפסתי אף פעם, אז אמרתי לעצמי "יאללה, פה מאשימים אותי שלא בצדק אבל בכל זאת יש בי אשמה אמיתית נצברת, אז אני כבר אשלם על זה במצטבר".

* הריאיון התקיים ביום 1.8.2016. בריאיון השתתפו העורך ועורך המשנה של ספר זה.

אז היה לך יותר? הרגשת שנעשה צדק במובן הרחב?

פסיכולוגית כן. בעוד שההליך המשפטי היה כולו פארסה, עצם קיומה של הרשעה – ולא סעיף ההרשעה – היה מוצדק לחלוטין, ולכן מבחינתי השנים שישבתי היו מוצדקות. ככה ראיתי את זה.

כלומר: אתה טוען שמחד גיסא נלחמת בהאשמות שלגביהן אתה טוען גם היום לחפות, אבל מאידך גיסא אתה חש שנעשה צדק משום שהגיע לך להיענש בגין דברים אחרים, שלא עליהם נשפטת. איך אתה מיישב בין הדברים?

ניסיתי לצאת מהסבך הזה. ניסיתי שלא להיכנס לכלא, ניסיתי שזה לא יהיה, נאבקתי בכל כוחי כנגד ההאשמות האלה. עצם הכישלונות שלי – פעם אחר פעם, ערכאה אחר ערכאה – גרמו לכך שזו הייתה הדרך היחידה שלי להתמודד עם זה. זה לא שמראש התמסרתי להליך ואמרתי "יאללה, אני אלך לכלא" כי כשלתי בעברי אז מגיע לי; לא, זו הייתה הדרך הפנימית שלי. גם בשיחה ביני לבין אמה שלי אמרתי לה "תקשיבי, זה נכון שהם חארות, אבל מגיע לי לשבת". זו הייתה התמודדות.

האם לדעתך הייתה לשופטים או לתביעה תפיסה שלפיה גם אם לא מדובר בסעיף אישום מדויק בכל זאת צריך להרשיע כי אנחנו "יודעים" שהוא פשע בעבר?

ממש לא. אני רואה אחרת לחלוטין את ההתנהלות של המערכת. יש פה שלל אינטרסים, ואני לא מתכוון למובן של קומבינות אלא לתמריצים חזקים שפועלים על הצדדים. אין במערכת מחשבה עמוקה במובן של צדק "שצריך להיעשות" גם אם אין לכך ראיות. עם תפיסה כזו עוד הייתי יכול להזדהות ואפילו לקבל, אבל המציאות שונה משמעותית.

2. על תמריצים ומניעים

לפי התפיסה של אלי, מערכת הצדק הפלילי אינה קוהרנטית. הוא מתאר מערך שמורכב מהרבה גורמים אנושיים שפועלים בהתאם לתמריצים מוסדיים ואישיים; הוא מתאר עולם מורכב ובלתי-צפוי עבור מי שאינו בקי בהתנהלותו הייחודית.

איזה אינטרסים זיהית?

אני אלך אחר-אחד. העניין שלי מערב יחד סוגיות של משפט אזרחי ושל משפט פלילי. זה עניין אזרחי שנהפך לפלילי. זה התחיל מפשיטת רגל אצל כבוד השופט ורדה אלשייך¹

1 פש"ר Rockmore Investment Master Fund 1240/09 נ' רייפמן אלי (פורסם בנוב 2009-25.03). הוגשו שתי בקשות של נושים למתן צו כינוס נגד אלי רייפמן בטענה שהוא לא שילם חובות שהוא חב נוכח הסכמיו עם הנושים המבקשים, וזאת חרף העובדה שהוא הודה לא אחת בקיומם של חובות אלו. נוסף על כך התבססו הבקשות על טענות למעשי פשיטת רגל בדמות הברחת נכסים והעדרת נושים. בית המשפט קבע כי רייפמן משך את נושיו במציגים ובהבטחות סרק במשך חודשים ארוכים, הפר הסכמי פשרה בזה אחר זה, ובסופו של יום המציא גרסת סרק שאין בה מאומה כדי להתכחש לחלוטין לחבותו. לאור כל אלה קבע בית המשפט שהמבקשת הצליחה להוכיח שרייפמן חייב לה כספים בלי שיש לו עילה מוצדקת להימנע מתשלום החוב, ובכך הוא עשה מעשה פשיטת רגל לפי סעיף 5(5) לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ס-1980

והמשיך כתלונה פלילית אצל כבוד השופט דוד רוזן.² כאדם נרדף על ידי החוק, כעבריין, כשאתה רוצה להימלט מעונש, אתה קודם כל מסתכל במסגרת החוקים הכללית וחושב – אם אתה אשם – “איך אני יכול לברוח”; אם אתה לא אשם – אתה מחפש איך אפשר לשחק בתוך מסגרת החוקים כדי להוכיח את חפותך. אתה חי באמונה שהמערכת עובדת על פי סטנדרטים שאתה מכיר, שאתה רואה במדיה, שאתה שומע עליהם בחדשות; הרבה פעמים אתה רואה את כל אותם עקרונות ומושכלות יסוד משפטיות שעוסקים בחזקת החפות, בחובת ההוכחה שחלה על התביעה ובראיות שצריכות להיות מעבר לכל ספק סביר. את שלושת אלה אנו חוזרים ורואים במדיה, בסרטים ובסדרות, וזה משפיע עליך, כי זו התפיסה היחידה שיש לך לגבי מערכת המשפט. הרי איך אנחנו בכלל יודעים איך משפט מתנהל? אנשים לא קולטים את זה, אבל כל “הבנתנו” את ההליך המשפטי היא כמעט אקסלוסיבית מהמדיה. כשאתה רואה בסדרת טלוויזיה שהשופט אומר “לא הצליחה התביעה להוכיח ש...” אתה מאמין שנטל ההוכחה הוא באמת על התביעה; כשאתה רואה שהשופט לא מאפשר לראיות נסיבתיות להכריע על שלילת חירותו של אדם, אתה מאמין שכדי להכניס אדם לכלא במדינה דמוקרטית באמת צריך ראיות מעל לכל צל של ספק סביר; וכשאתה רואה שגם רוצחים מגיעים לבית המשפט מהבית במשך ההליך כולו, אתה מאמין בחזקת החפות ושאתה איננו אשם עד שבאמת תוכח או תוכרע אשמתו. לתחושתו בארץ זה לא קורה. זה אפילו לא קרוב.³

איך זה בא לידי ביטוי? מה לדעתך הסיבה לכך? האם זה נובע מהאינטרסים והלחצים שפועלים על הצדדים?

אני אתן את דעתי, אבל אני חייב לציין שזה הכול מנקודת מבט סובייקטיבית, אחרי שנים שהתנהלתי בבתי משפט רבים ואל מול עשרות שופטים בכל הערכאות, ואל מול נציגים רבים של הפרקליטות והסנגוריה הציבורית.

אם עסקינן במשפט אזרחי, ואני עומד מול שופטת שכל עיסוקה זה עניינים של פשיטות רגל ופירוקים, יש בנושא הזה חוק יבש וברור. אחד הדברים הבסיסיים הוא שכדי להיכנס

ולפי סעיף 5(1) לפקודה, שעניינו העדפת מרמה. אי לכך התקבלה הבקשה וניתן צו לכינוס נכסי החייב.

2 ת"פ 39851-12-09 מדינת ישראל נ' רייפמן (פורסם בנבו 17.07.2011). רייפמן הוא אשם בעברות של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, בזיוף כוונה לקבל באמצעותו דבר ובשימוש במסמך מזויף בשני פרטי אישום שונים. בית המשפט פסק כי המערער זיף מסמכים כדי להשיג באמצעותם 6.3 מיליון דולר – כספים שמעולם לא הושבו – והרשיע אותו בשתי עברות של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, בשתי עברות של זיוף כוונה לקבל באמצעותו דבר ובשתי עברות של שימוש במסמך מזויף. בית המשפט המחוזי גזר על רייפמן ארבע שנות מאסר בפועל, 12 חודשי מאסר על תנאי ותשלום פיצוי כספי למתלוננים בסך 6.3 מיליון דולר.

3 ראו בכרך זה את מאמרו של פרופ' קנת מן “סדר דין פלילי מנהלי”, שבו הוא כותב על בסיס עיסוקו בפרקטיקה וטוען כי המשפט הפלילי בכלל, וההליך הפלילי בפרט, שונים מהותית מהאופן שבו הם נתפסים בעיני הציבור (ואולי אף בעיני עצמם). בניגוד לדעה הרווחת בציבור, מרכז הכובד של ההליך בבית המשפט כלל אינו בירור האמת אלא משא ומתן בין התביעה להגנה שנועד להבשיל לכרי הסדר טיעון.

להליך של פשיטת רגל קודם כל צריכה להיות תביעה אזרחית,⁴ כלומר: מישהו חייב לבוא להגיד "הוא לא משלם". צריך להוכיח את זה. אחר כך השופט בא ואומר שהוא צודק ואתה צריך לשלם. אחרי שאתה עדיין לא משלם למרות הפסיקה השיפוטית, אז התובע בא ואומר שהצו לא מקוים – ולכן "שימו לו כונס".⁵ צריך להיות מעשה פשיטת רגל כדי להגיע לביצוע בפועל של הליכי כינוס נכסים.⁶ כשנקבע הדיון בענייני אצל כבוד השופטת אלשיך, עורכי־דין אמרו לי "זה חמש דקות אצל השופטת, לא תבעו אותך קודם, ומנסים ללכת ישירות לפשיטת רגל בשיטת 'מצליח'". בזמנו השופטת אלשיך זרקה קייסים של כינוס שניסו לעקוף את סעיף 57 של חובת ההוכחה בתביעה אזרחית קודם להליכי כינוס, ואמרה "מה אתם עושים? לכו לתבוע ורק אחרי זה תבואו אליי". במקרה שלי, באופן שהפיל בתדהמה את כולם – עורכי־דין מנוסים ופרשנים משפטיים כאחד – היא החליטה שיש מעשה פשיטת רגל בלי שהייתה תביעה מקדמית וכלי שהעניין בכלל נחקר בראיות ועדויות!⁸ דעתי האישית היא שהיה אינטרס כלכלי פר אקסלנס. אין לי הוכחות לכך ואני לא חסיד של תאוריות קונספירציה, אבל היו לי שנים רבות להגות בעניין בזמן שאני בתוך ההוריקן הזה, שעוטף אותך בלי יכולת להיחלץ. אני חושב שהייתה כאן סדרת החלטות שהיו מאחוריהן אינטרסים כלכליים ולא אינטרסים של צדק. להכניס אדם לפירוק כשהוא לא באמת חדל פירעון זה הרבה יותר אטרקטיבי מבחינה עסקית, כי כשאתה מפרק משהו שאין בו הרבה כסף ויש בו הרבה חובות נשאר מעט לחבר'ה. עדיף בהרבה לפרק מישהו שיש לו הרבה נכסים.

אני מדבר על שחיתות פר אקסלנס. זו לא בהכרח שחיתות של גנבה אלא יותר שחיתות מחשבתית. סוג של סינדרום "אלוהות". הדעה שלי לא מגיעה ממקום ציני, אני פשוט לא רואה הסבר אחר. באופן כללי, כשבאים לשופט פירוקים ויש דוחות כספיים שמראים שאני

- 4 פקודת פשיטת הרגל (נוסח חדש), תש"ם-1980, סעיף 3.
- 5 שם, סעיף 6.
- 6 שם, סעיף 5.
- 7 שם, סעיף 6(5), הקובע כי אם חייב לא ממלא אחר דרישה של נושה להתראת פשיטת רגל מכוח סעיף 3 לפקודה, יראו את דבר כמעשה פשיטת רגל.
- 8 ביתר פירוט, אלי הוסיף ואמר: "העיקרון הוא שאם יש אחוזים רבים מהנושים ומהנשייה – משהו כמו 80% בערך – שלא יסכימו להליך, בכלל לא יכול להתקיים הליך פשיטת רגל. היו לי חתימות של יותר מ-90% של נושים וסכומי נשייה שבכלל לא הסכימו להליך ולא רצו פשיטת רגל, והודיעו לבית המשפט בחתימות שהם מאמינים שאני אחזיר את הכספים ושאין להם ספק שהדבר הכי טוב עבורם כנושים הוא לאפשר לי להמשיך בעבודתי ולהחזיר ההלוואות כפי שתוכנן והובטח. יתרה מזו: במועד הדיון אצל השופטת אפילו לא הגיעו בכלל מועדי הפירעון – למעשה הבעיה עדיין לא נוצרה! הדיון היה במרץ ומועדי הפירעון הראשונים היו רק באפריל באותה השנה. זה היה הזוי לחלוטין. נוסף על כך, הגיעו רואי־חשבון והראו מאזן נכסים מבוקר שלפיו יש לי נכסים בקנה־מידה גבוה במידה ניכרת מההתחייבויות. הראינו שחור על גבי לבן ובחתימת רואי־חשבון שאני סולבנטי, בר־פירעון, ושאין כל סיבה לחשוש למעשה פשיטת רגל; אפילו הראנו שכמה חודשים לפני כן כיסיתי חוב של חבר שהייתי ערב לו אישית לפתיחת עסק בחמישה מיליון דולר! היה מסמך של בנק לאומי שהעיד שכיסיתי חובות של אחרים ככעשרים מיליון ש"ח... זה ההפך המוחלט ממעשה פשיטת רגל!".

סולבנט, ⁹ שלא נעשה מעשה פשיטת רגל, ¹⁰ שאני משלם אפילו חובות של אחרים כמו גם חובות שלי – באותה תקופה ובזמן אמת, לא לפני שלושים שנה – ועדיין מכניסים אותי לפשיטת רגל, למרות הכול וכעוקף סעיף 5 – מבחינתי יכולים להיות פה רק אינטרסים שלא עולים בקנה אחד עם עקרונות המשפט והצדק.

למה לא יכול להיות אינטרס אחר? נניח שהשופטת אומרת לעצמה שהיא "רואה מעבר", שהיא יודעת שמדובר באדם "רע" ושהיא לא מאמינה לאף מלה שיוצאת לו מהפה – והיא פועלת בהתאם? נניח שאין שחיתות, אלא שהיא מרגישה שהיא פועלת בשם הצדק, על דעת עצמה, בהתאם לדעה שהיא גיבשה?

יכול להיות, אני לא פוסל את האפשרות הזאת. אני חושב שזה אולי לא סביר כי בית משפט לפירוקים לא עוסק במוסר, בטוב ורע, אלא בחבות, בתשלומים ובאכיפת תשלום. יש סדרי דין, יש חוקים ומדרים לבחינה של סטטוס החבות, ובסופו של יום בית המשפט אמור לייצג את האינטרסים של הנושים. במקרה זה הנושים עצמם הצביעו ברגליים וחתמו על מסמך שמבקש שלא יהיה הליך פשיטת רגל. אז את מי בדיוק ייצג בית המשפט כשהחליט להמשיך בכל זאת בהליך?

ומהניסיון שלך, התחושה היא שההליך הפלילי כן עוסק ב"אינטרסים של מוסר"?

ודאי. בעיניי זה בדיוק ההבדל. בצד הפלילי – שאלות המוסר, טוב ורע, הן לב העניין; עדיין, במדינה דמוקרטית, שבה זכויות האדם וחירותו עומדות מעל לאינטרסים של המדינה והממשל, שאלות המוסר חייבות להיבחן בהליך סדור של סדרי הדין ולעמוד במבחן של מושכלות יסוד משפטיות שהם, מבחינתי אמורים להיות לטוטפות בין עיני השופטים באופן אבסולוטי. בהליך הפלילי שנוהל נגדי, אני מאמין שהשופט דוד רוזן ספציפית פעל בצורה שעוסקת בשאלת המוסר והלך עם תחושת "הרגשת בטן" כמו שתיארת קודם. הוא הולך עם האמונה שהוא "רואה מעבר", שיש לו יכולת לראות שמדובר באדם "רע" גם אם אין לזה הוכחות על פי סדרי דין מובהקים. בגדול, הוא אומר "לעזאזל עם מושכלות יסוד ועקרונות משפט דמוקרטי, לעזאזל עם הכול". אם הוא מאמין שהאדם פשע הוא כבר ימצא דרך להרשעה גם אם אין לזה שום בסיס מבחינת מושכלות היסוד. כלומר, מבחינתו ההגנה על טוהר ההליך השיפוטי היא משנית לחלוטין לעצם הצורך "לנקות" את הרחובות מהרשע. זה סוג של ויג'ילנטי, הוא ממש לוקח את החוק לידיים – גם אם זה מנוגד לחוק עצמו. חשוב לי לציין שאני אומר את זה מתוך דעה שהוא אחד השופטים הטובים בארץ – לא בגלל יכולת שיפוטית, אלא בגלל שהוא ממש משקיע בלימוד החומר. הוא השופט היחיד מכל השופטים שעמדתי מולם, בכל הערכאות, שהכיר את התיק לפרטיו; הוא נותן לנאשם במה לדבר ללא סוף, וגם כשמבחינת סדרי הדין כבר אין זכות לדבר, אם אתה מבקש – הוא נותן לך, וזה לא רק אתי אלא עם כולם. בכלל גלבוץ היינו שישה אסירים שכולם "ילדי רוזן", אחד מהם אפילו הורשע שעה אחריי באותו יום. בכלא קראו לו "התליין המחייך", כי עד לרגע האחרון אתה מרגיש שהוא אתך, ואז ברגע האחרון הכול מתהפך עליך ולעזאזל הראיות. היה לי

9 Solvency הוא מושג כלכלי המתאר את האופן שבו מצבת הנכסים של אדם עולה על סך חובותיו.

10 ראו לעיל ה"ש 4, סעיף 25(2).

עוד חבר שהיה בהליך אצלו והוא האמין בכל נפשו שהוא יוצא זכאי מאיך שהשופט התנהל במשפט, דברים שאמר והערות שזרק בציניות לפרקליטות. אמרתי לו: "תקשיב, אין לך מושג" – ובסוף הוא חטף שלוש שנים, ועד הרגע האחרון הוא הרגיש שהוא מזוכה. כלומר, יושב שם בן-אדם – וזו דעתי הסובייקטיבית מהסתכלות עליו – שאומר שלא מעניין אותו סדר דין פלילי, זכויות חשודים ונאשמים, אלא הוא בוחן כליות ולב, יש לו יכולת "לראות מעבר" וזה כל מה שחשוב. זו דעתי. כנאשם אני כמעט יכול אפילו להצביע על הנקודה שבה הוא החליט שאני אשם. יש משהו באווירה שמתנה, כאילו הוא החליט בינו לבין עצמו "זהו. האדם אשם. זה נגמר. מכאן הכול טכני". מאותה שנייה כל מה שממשיך אחר כך – כל הדיונים, כל הראיות והחקירות, כל ההתפללויות המשפטיות... – הכול מיותר.

כוונתך לאשמה פלילית כלשהי, לאו דווקא בעברה שכרגע מיוחסת לך. אתה אשם כאדם?
אני חושב שכן. אני חושב שהוא מסתכל באופן כללי אבל טוב, זו דעתי. תחושתי היא שהוא חושב שהבן-אדם אשם במובן הרחב, המוסרי; לאו דווקא במשפט הספציפי, אבל הוא אשם ולכן הוא צריך לשבת ולחטוף.

יכול להיות שהוא מקפיד על הפרוצדורה הקפדה יתרה, לתחושתך, כדי לחזק את החלטתו? כך שיהיה קשה יותר לטעון אחר כך שהחלטה התגבשה בלבו בשלב מוקדם?

אכן כן. זו דעתי. זה מעין משפט ראווה שמתנהל עבור הפרוטוקול והערעור שיבוא, בשביל שיהיה קשה לזכות בערעור כזה. אני לא בהכרח אומר שהוא טועה, כי באופן כללי, בגדול, אין אף אחד "שלא אשם במשהו", אז התפיסה הכללית שלו די נכונה. יש כאן שתי שאלות: הראשונה היא פרטנית – האם אפשר לשלול חירות של אדם ספציפי באופן כזה של שיפוט? האם אדם שנחשף להליך הזה צריך באמת לאבד שנים מחייו? השאלה השנייה הרבה יותר רחבה – האם זה אופי המדינה שאנחנו רוצים? יש לזה מלה – פשיזם. זו מדינה שבה האינטרס של המדינה עומד מעל לזכויות הפרט; מדינה שבה חירותו של אדם היא משנית ומושכלות היסוד הם הפוכים: לא צריך חזקת חפות, כולם אשמים במשהו, לא צריך ראיות מעל לכל צל של ספק סביר, השופט או המדינה רואים הכול ויודעים הכול, לתוך נשמתך, ויודעים אם אתה אשם או לא בלי קשר לראיות. זו ההתנהלות היום. זה מה שהיה אצלי. דוד רוזן קבע את אשמתו, ובגזר הדין הוא בכלל לא השתמש בראיות אלא בתחושותיו. אתה יכול למצוא בגזרי דין פליליים המון "הגיוני ש..." או "ניסיון החיים מלמד ש..." – כבסיס להרשעה! לא: "הראיות מוכיחות ש..." אלא תחושות בטן... כליות ולב. דוד רוזן הרשיע אותי בדיוק ככה, כשהיו ראיות חד-משמעיות להפך המוחלט או לפחות לספק סביר, ואפילו יותר מסביר. אני חושב שבגלל זה הוא היה בדיכטומיה אחרי הכרעת הדין בענייני ואחרי שנכנסנו לטיעונים לעונש. הוא היה כל כך בטוח בתחושותיו שאני אדם רע, שזה לא עלה לו בקנה אחד עם מה שהוא נחשף אליו בקשר לחיים שלי שנפרשו בטיעונים לעונש.

הוא כתב את גזר הדין:¹¹ הוא כתב שמונה עמודים, חמישה מתוכם מסבירים למה אני פחות או יותר צדיק שנפל ולא עבריין סדרתי נוראי שצריך להיפטר ממנו. על פי האווירה בגזר דין אני אדם שמעיד ו"לא נטל את הכספים לרשותו",¹² "לא פעל באופן נכלולי להפלת

11 ת"פ 39852-12-09 מדינת ישראל נ' אלי רייפמן (פורסם בנבו 19.9.2011), בעמ' 5.

12 שם.

קורבנות תמימים".¹³ הוא שמע על 937 מיליון ש"ח תרומות מהכיס למוסדות שהוא מכיר, וזה אחרי מס, כמעט מיליארד ש"ח – הוא היה בשוק. הוא קיבל אסמכתאות ממס הכנסה. לדעתי הוא היה בדיכטומיה בין ההחלטה הטוטאלית שלו בנוגע לאשמה המוסרית שלי לבין מה שהתגלה לו בטיעונים לעונש על פועלי, שתמיד היה לטובת הכלל וללא כל ניסיון לקבל קרדיט על זה. אף אחד לא ידע על הפעילות הפילנטרופית שלי. זה יצא בכוח, באילוץ, כי היה פה מצב של פיקוח נפש, זה יצא לאור כדי לנסות שלא להיכנס לכלא או כדי להמתין את רוע הגזרה. והוא באמת כתב שצריך להתחשב בזה.

בסוף קיבלתי ארבע שנים, 48 חודש. זה המון אבל רצו יותר. אני מאמין שגם כאן מעורבים אינטרסים. לדעתי, כשופט – דוד רוזן שואף להגיע כמה שיותר מהר ולכהן בבית המשפט העליון. הוא השופט הכי יעיל, הוא מתקתק תיקים במהירות על-אנושית, תיקים פליליים מההתחלה עד הסוף מסתיימים אצלו בשנה, וזה נדיר. זה טוב, אני לא אומר שזה רע, אבל התחושה הסובייקטיבית של נאשם היא שהשופט עושה הכול כדי להגיע לעליון. למרות הכול, לדעתי מגיע לו להיות בעליון. לא כי הוא כליל השלמות אלא כי הכול יחסי, ויחסית לשופטים רבים אחרים הוא חזק יותר, ואני עדיין מאמין שהוא יכול להשתנות ו"לעבור צד" כשיגיע לעליון, ולחזור לשמירה על מושכלות יסוד ואל זכויות האדם כבסיס שיפוטי. הלך הרוח היום הוא שהפוליטיקה, בימין ובשמאל, ממלאת תפקיד בבחירת שופטים. הייתי מצפה שהשופטים יהיו שומרי העקרונות הדמוקרטיים בהליך השיפוטי. לדעתי האמת הפוכה: לדעתי כרגע שופטים נבחרים באופן מעוות יש להם כוח להרוס כל בסיס אידאולוגי ודמוקרטי בהקשר של ההליך השיפוטי. אין חזקת חפות, אין צורך בראיות מעל כל צל של ספק סביר כדי ליטול חירות של אדם ואין שום נטל הוכחה על התביעה. אז יש פה את האינטרסים האישיים של השופט, ויש את תפיסת העולם שלו שאומרת "אני בוחן מוסר כליות ואני מחליט ולעזאזל עם הראיות". נוסף על כך יש את הפרקליטות שחי על הרשעות ולא על שום דבר אחר – רק על הרשעות.

האם אתה חושב שהפרקליטות הייתה צינית בהליך? רדפה אחרי הרשעה ולא אחרי צדק? בהחלט. זו אולי הנקודה הכואבת ביותר. זו לא פרנויה; יש רדיפה עקבית וסיסטמטית אחרי הרשעה, אפילו לא ממש אחריו. זה לא אישי – מה שעושה את זה אפילו יותר נורא; אתה מספר תיק. אתה עוד נתון לסטטיסטיקה של הרשעות מול זיכויים. עורכי-הדין בסנגוריה הציבורית, שייצגה אותי בהליך, היו בטוחים שהסיפור נגמר ושאיני אצא זכאי, כי היו להם ראיות חותכות לחפותי – "אקדח מעשן" לעניין החפות, כפי שהם קראו לזה במליצה. הביטחונות שנתתי, שנאמר שהיו מזויפים – נחתמו על ידי בנק; הבנקאי שייצג את הבנק אמר ש"זו חתימה שלי [של הבנק] אבל מעולם לא פקסתי ולא כתבתי [הבנק] את המסמך הזה"; הוא ממשיך על הדוכן ואומר שבכלל אין להם פקס ולא משתמשים. הסנגור בחקירה שואל מדוע הבנק אומר שאין לו פקס אבל באתר שלהם כתוב שיש להם פקס, והבנק אומר שהם לא משתמשים בו. הסנגור ביקש מהשופט דוד רוזן – שנתן לזה אישור – והעלו את המזכירה של הבנק על הקו, באנגלית. שאלו אותה [באנגלית] אם יש להם פקס, והיא ענתה שכן, ואחר כך שאלו אותה אם הם משתמשים בו והיא ענתה שהם משתמשים בו כל הזמן.

הבנק עדיין התעקש שזה לא מסמך שלו! הם שיקרו באופן בולט על הדוכן וזה אפילו לא שרט את האמינות של העדות שלהם מבחינת רוזן.

למה הבנק התעקש? היה חשד שהוא יפליל את עצמו?

זו לא הפואנטה. בנקודה הזאת – של מלה כנגד מלה – אנחנו (ההגנה) מביאים דבר שנקרא "קלטות צהובות", קלטות גיבוי,¹⁴ שכדי לזייף אותן צריך אמצעים ברמה של המדינה, צריך אמצעים אלקטרוניים של מיליוני שקלים ואמצעים רבים נוספים בשביל לזייף קלטת צהובה. לא הייתה מחלוקת לגבי העובדה הזו – שנורא קשה לזייף ראייה כזו – אז הבאנו קלטת צהובה שאומרת במפורש שאותו פקס נשלח גם במייל. נשלח במפורש. בתאריך שאמרתי הפקס נשלח מהבנק והתקבל בחזרה. הייתה תקשורת. אני לא אשכח את היום – הוא (הסנגור) עומד שם ואומר "כבוד השופט יש לנו את האקדח המעשן, זה נגמר, אתה היום מזכה את האדם". ואז הוא (הסנגור) מוציא את הקלטת הצהובה ונותן אותה למשטרה כדי לבחון. המשטרה לא טענה שזה מזויף בשום צורה, ועדיין הראייה הזו לא זיכתה אותי, אפילו שעל פי מושכלות היסוד זה מעלה הרבה יותר מספק סביר לגבי אשמתו. זה מעלה ספק גדול ומשמעותי, שאמור לתפוס את כל הנפח של אולם בית המשפט.

אז איפה הייתה הבעיה?

הוא (השופט) נתן לראייה הזו אפס משקל.¹⁵ היינו בהלם. זה כאילו שמה שאני אומר או מוכיח לא מעניין, רק מה שהפרקליטות אומרת. קרה עוד דבר חמור, שבכל מדינה דמוקרטית היה מביא לפסילת המשפט עצמו לאלתר: היה איש IT שעבד בחברה שלי. לא הכרתי אותו אישית כי היו בחברה שלי 6,000 עובדים, והוא זה שהביא את הקלטת. לפתע פתאום, כשהוא מביא את הקלטת, המשטרה לוקחת וגוררת אותו ומכניסים אותו לחקירה. וזה באמצע משפט שמתנהל, בזמן שמדובר על עד הגנה, בלי בקשת אישור מהשופט. חקירה תחת אזהרה, עם טביעת אצבעות, ומחזיקים אותו 18 שעות. אלה זוועות קפקאיות. ג'ורג' אורוול במיטבו, ובטח דבר שלא ייעשה במשפט דמוקרטי. הבחור לא נשבר תחת מה שהיה איומים בפועל והפחדות, כי האמת היא האמת, אבל זה לא שינה את העובדה שנעשה פה דבר נוראי על ידי הפרקליטות. אני אמרתי לשופט "כבוד השופט, מה אם אני הייתי לוקח עד תביעה והייתי מעביר אותו אצלי לחקירה על ידי אנשים שלי כדי שיפחד קצת, והייתי מחזיק אותו 18 שעות בתוך חדר סגור וגורם לו לחשוש לחייו וכל זה – איך זה היה מתקבל?" האם זה היה בסדר? עכשיו הבחור ההוא נכנס להלם אמתי, שבוע לא הלך לעבודה, היה מפורק לגמרי, היה מבוהל למוות, עדיין הוא בא ואמר ביקשתם קלטת הבאתי, זאת הקלטת, קחו תבדקו מה שאתם רוצים. רצינו לבקש פסילת משפט. ביקשנו פסילת משפט כי זו עברה חמורה על סדרי הדין... כלום לא עזר. זה היה הליך פשיסטי שלא היה מבייש את הק.ג.ב. או את השטאזי, איומים ממש על עד הגנה... ועדיין, בית המשפט ראה את זה כהליך תקין.

14 גיבוי מתייחס לעשיית עותקים ("גיבויים") של נתונים, כך שאלו יכולים לשמש לשחזור המידע המקורי לאחר אירוע (פיזי או לוגי) שגורם לאבדן הנתונים המקוריים מאמצעי האחסון שבו הם הוחזקו; ראו גם לעיל ה"ש 2, בפסקה יב(8), שם נאמר כי "הקלטות הצהובות" מהוות גיבויים מקוריים ותשתית בסיסית ומוסכמת לדואר האלקטרוני שעבר במחשבי החברה.

15 ראו לעיל ה"ש 2, בפסקה יב(9)–(11).

אמרת שהמסר שקבלת מהסנגוריה היה "שהעסק נגמר" ואתה לקראת זיכוי. איך אתה מסביר את הפער בין האופטימיות שהם שידרו לך לבין ההתנהלות במשפט?

טענתי את זה – גם אחרי שהייתי בכלא וגם באוזני הסנגור – שהוא אופטימי מדי בשביל הלקוחות שלו, ושבוזה הוא פועל לא נכון לדעתי. הוא לא הסכים למה שאמרת. לא בכעס, אנחנו ביחסים מצוינים. אמרתי לו שהוא חי כאילו המערכת מתנהלת באופן תקין וכאילו כל מושכלות הייסוד מקוימות ויש סיכוי אמתי למשפט צדק בארץ. אמרתי לו שהוא מתעלם מכך שכל תיק של הסנגוריה מסתיים בהרשעה, ב-99.8%, כולל עסקאות טיעון, והעובדה שהוא לא משקף את הסטטיסטיקה הנוראית הזו ללקוחותיו פוגעת בהם. נותנת להם תקווה במקום שהיא לא קיימת. לפי מה שידוע לי הוא נשאר אופטימיסט ולא שינה את גישתו. לקוחותיו עדיין מורשעים אחד אחד...

האומנם הסנגורים לא ידעו שכך יתקבלו הראיות וכך יהיה היחס לעדים?

לא לא, הם לא ידעו, הם ממש לא ידעו. לתחושתי, סנגורים לא יכולים להתנהל אחרת. הם חייבים להיות מאוד אופטימיים, בעלי מוטיבציה, שמאמינים שעדיין אפשר לנצח עם עקרון הצדק, ולא משנה בכמה ציניות הם נתקלים וכמה פעמים המציאות מפילה אותם על הפנים. אחרת הם לא יהיו סנגורים.

הפריע לך הגישה אופטימית?

כן.

היית מעדיף גישה פסימית?

זה לא שהייתי מעדיף גישה פסימית, אבל לדעתי הגישה האופטימית הביאה את ההגנה לפרזנטציה לא די טובה של הרברים. אני חושב שבנאומים שלו – גם בערעורים – הסנגור התעסק ביותר מדי עקרונות מופשטים. זה היה יותר מדי אמורפי.

3. חוסר אונים ושחיקת עקרונות

יש לאלי הרבה תובנות על ההליך הפלילי. בוער בו לספר לנו על האי-שוויון שיש לתחושתו בין הסנגוריה לפרקליטות, על התחושה הקשה שחוזה כנאשם במשפט – תחושה של עמדת נחיתות תמידית, ויותר מכול על הפער בין מה שהוא חשב שיהיה בהליך לבין מה שהיה בפועל. נראה כי בתהליך – שהוא מעיד עליו כארוך ומתמשך – אלי עבר מתפיסה ערכית של מערכת המשפט לתפיסה צינית שלה. לדעתו, כולם צריכים להתפכח מהתפיסה הרומנטית של מערכת הצדק.

ספר לנו על הרגעים הקשים ביותר מבחינתך, שגרמו לך לפתח ציניות כלפי המערכת. איפה היה הפער הגדול בין מה שציפית לבין מה שחוויית?

המעצרים. לכו לבית משפט השלום ותתיישבו שם, בכורך המעצרים. מעלים המון אסירים בבת-אחת, כולם אזוקים. זה בשיטת המכונה: אולם בית המשפט מפוצץ, השוטר נציג המשטרה עומד, קורא את התיקים במקום – לומד את התיק בפעם ראשונה, תוך כדי קריאה – ומקריא את הטענות, הכול יחד. המון אנשים, רעש, לחץ, אווירה של ימי הביניים,

שורה של אסירים אזוקים בידיים וברגליים עומדים זה ליד זה בקופסה, בני משפחה של כולם באולם וצועקים להם מרחוק, הכול קקופוניה של סוריאליזם כמו בסרטים של פליני. השופט או השופטת יושבים שם בהלם ממכויות האנשים, צריכים לקבל החלטה תוך דקה בערך – הארכות מעצרים, שחרורים (שאיזן) – הכול בשנייה, הכול בלחץ, הכול טס. דיני נפשות על סרט נע ומתועש.

האפקט של המעצר הוא לא מבוטל. ברגע שנעצרת ויש אישום של עצור, זה לא יורד לעולם. היום מעצר לאדם נורמטיבי, גם אם התברר כשגוי, זה גזר דין של הרחקה מהחברה. קיצצת את האפשרויות ואת יכולת ההשתכרות שלו. זה כתם לכל החיים. בשנייה הם עוצרים חיים של בני אדם.

החוויה מתחילה בזה שאתה אשם עד שתוכח חפותך, ואתה מרגיש ככה מהשנייה הראשונה – בהתנהלות של השופטים, של הפרקליטות, של הכול. הדבר הבא זה הנושא של נטל ההוכחה. אתה רואה שהם אפילו לא צריכים להשתדל. הבנק טען שבכלל לא התקשרתי אליהם לעניין הביטחונות. זה מה שנתן בסיס להאשמה הפלילית של מרמה – כי איך יהיו ביטחונות אמתיים אם אפילו לא התקשרתי לבנק לבקש לתת אותם למלווים? אז אמרתי לצוות החקירה של המשטרה "תבדקו, הבנק מקליט הכול, כל השיחות מוקלטות – קחו את ההקלטות ותראו שאני דובר אמת". הייתי בטוח שזה יסגור את העניין כבר בשלב של חיקור הדין, הרבה לפני פתיחת המשפט עצמו. חודשים עברו בלי שהם עשו כלום ורק אז הם לקחו את ההקלטות. זה מרגיש כאילו אף אחד לא יתאמץ עבור ראייה מזכה, רק עבור ראייה מרשיעה הם הופכים עולם והכול קורה מיידית. אז הם בדקו את ההקלטות, והפלא ופלא – דווקא את החודש של ההקלטות שרלוונטי לקייס שלי לא הביאו. כבר הגעתם לאנגליה לחקירה – לא הבאתם את החודש הרלוונטי? אתה מרגיש שלא אכפת להם, שבוה שמראים שבכלל יש חיקור דין¹⁶ זו כבר כאילו ההוכחה שהם עשו עבודה רצינית. התחושה היא שראיות זו המלצה ונטל ההוכחה הוא על ההגנה. לא חייבים ראיות כי ההתנסחות של התביעה ושל השופטים היא תמיד מעורפלת ולא חותכת: "התרשמתי ש... ניסיון החיים מלמד ש... אתה יודע, משפטים כאלה. מה "ניסיון חיים"? מה בנוגע לראיות? מעיון בפסק הדין אפשר לראות שכך נראה הניסוח שקבע בסוף את אשמתי.

תוכנה קשה אחרת נוגעת לעניין של חומרת הענישה ושל אופי הענישה בכלל. העובדות מראות באופן חד-משמעי 70% רצידיביזם – 70% "לקוחות חוזרים" להרשעות ולמתקני כליאה. הם קוראים לזה "דלת מסתובבת" או, בצנינות, "לקוחות מרוצים". זה לא משהו שמדליק אור אדום? יש פה טעות בשיטה. זה כבר הסיפור הגדול יותר: השיטה לא עובדת. חומרת הענישה לא מרתיעה אף אחד.

16 חיקור דין נעשה ומבוצע על ידי מדינה אחת במדינה אחרת דרך המערכות המשפטיות של המדינות הנדונות. חיקור דין בחו"ל יכול להתקיים רק בין מדינות החתומות על אמנות בין-לאומיות לעזרה הדדית. ראו בעניין זה סעיף 3 לאמנה האירופית בדבר עזרה הדדית בעניינים פליליים מיום 20.4.1959 (פורסמה בכתבי אמנה 648 כרך 17 עמוד 119); סעיף 14 לפקודת הראיות (נוסח חדש), התשל"א 1971.

מעבר לכול, לדעתי הבעיה הגדולה ביותר היא בעניין נטל ההוכחה. אלו הרגעים הקשים באמת. נאמר משפטים כגון "לא הצליחה ההגנה להוכיח"¹⁷. זה הזוי. ההגנה?! להוכיח?! בסוף הסנגור היה משוכנע שיש לו ההוכחה הדרושה לספק סביר. הוא ביקש לפסול את המשפט כי באותו יום, באותו תאריך בדיוק, המשפט הפלילי והאזרחי התנהלו בריזמנית וקרו שני דברים הפוכים לחלוטין באותו בית משפט, בקומות שונות: השופטת במשפט האזרחי הכניסה אותי לצינוק – שללה את חירותי – על בסיס זה שמבחינתם בהליך האזרחי נקבע שהיו לי המניות (הביטחונות) שבנדון, ולדעת השופטת אני מבזה צו שיפוטי בזה שאני לא מעביר אותם לידי הכונס. השופטת ציוותה להעביר את המניות ואני אמרתי שאני לא יכול. היא אמרה "אתה יכול, אתה לא רוצה, שב עד שתאמר 'רוצה אני'" – כלומר: היא קובעת שמעל לכל צל של ספק סביר יש לי את הביטחונות ונטלת את חירותי על הבסיס הזה. בריזמנית, באותו יום, באותו תאריך, בקומה אחרת באותו בית משפט מחוזי בתל-אביב, הפרקליטות טוענת שמעבר לכל צל של ספק סביר אין לי את הביטחונות (המניות) ומבקשת להכניס אותי לכלא כי אני רמאי, כלומר: טענה הפוכה לחלוטין. דבר והיפוכו. זה היה כל כך הזוי – אותו יום, אותו תאריך, שתי קומות נפרדות, שתי קביעות הפוכות זו לזו, ושתיקה "מעל לכל צל של ספק סביר". זה כל כך זעק. הרי עצם שתי הטענות ההפוכות, והקביעות של בית המשפט שהיו הפוכות זו לזו לחלוטין, יוצרות בפועל ספק סביר! כל שופט בקומה נפרדת יוצר ספק סביר לשופט השני בעצם פסיקתו ההפוכה. הלכנו עם זה עד לעליון, וזה נראה להם טבעי לגמרי לומר ש"גם היית וגם לא היית במקום מסוים בריזמנית"... זה נראה להם טבעי לגמרי לומר "גם יש וגם אין ביטחונות בריזמנית", וזה בסדר לשלול את חירותי עבור שני המקרים גם יחד כי בפועל ישבתי בכלא על שתי הקביעות ההפוכות בימי מאסר נפרדים שלא אוחדו מעולם! אז איך ייתכן עבור נאשם בישראל לחיות תחת מערכת כזו, תחת תפיסת עולם שבה אין משמעות לכלום – חוץ מהקביעה שאתה צריך להיות מורחק מהחברה? גם טכנית וגם מהותית זה היה מצב שהדעת לא סובלת. זה היה קפא בהתגלמותו. בהליך הפלילי, התביעה ביקשה בין היתר מעצר עד תום ההליכים. קרו לי שני דברים שאין להם תקדים: הראשון הוא שאדם בהליך פשיטת רגל נכנס למאסר. לא היה דבר כזה אף פעם, על אחת כמה וכמה מעצר בצינוק, בתנאים קשים, וכל כך הרבה זמן (כחמישה חודשים במצטבר). הדבר השני הוא עצם המעצר עד תום ההליכים לאדם בהליך פשיטת רגל. זה לא ייאמן. לא רצח, לא הריגה – פשיטת רגל. שופטת המעצרים ביקשה בזמנו מהפרקליטה להסביר לה למה היא מבקשת מעצר עד תום ההליכים לאדם בהליך פשיטת רגל, דבר שהוא בכלל לא מקובל, והפרקליטה עונה: "כבוד השופטת, אני לא יודעת איך להסביר את זה, אבל יש לו מין כוח מאגי כזה על אנשים..." – והטיעון ה"משפטי" הזה הספיק.

הסנגור שייצג אותי אמר "אני חשבת שאשמע פה טענה משפטית. אני לא שמעתי. אולי חברתי רוצה להוסיף עוד משהו כי אני עדיין מחכה לטענה המשפטית". השופטת ענתה "אני יודעת בדיוק על מה את מדברת, ואחרי שני עשורים על כס השיפוט למדתי להכיר 'לשון חלקלקות' – ולמען הסר ספק, היא לא זכתה לשמוע אותי מעולם כי יוצגתי אז על ידי עורך-דין שדיבר במקומי, אז איך בדיוק הצליחה השופטת "לזהות" את לשוני ה"חלקלקה" במסגרת האילמות שנכפתה עלי?! זה הזוי. מעצר עד תום ההליכים זה כמו גרזן מוות במקום

לאדם בפשיטת רגל, כי בו זמנית עם ההליך האזרחי, צו למעצר בית עד תום ההליכים הופך אותך ל"אשם" באותה שנייה. אתה נראה אשם. כולם מתרחקים ממך, העסקים שלך הולכים קיבינימט, אף אחד לא רוצה לעשות אתך כלום. זה בדיוק כמו שאתה מגיע למשל לערעור: אתה מגיע לערעור אחרי נסיעה בפוסטה,¹⁸ אחרי לילה שלם, אחרי שישבת שעות במרתפים, אתה עולה לא מגולח, אתה עולה עם עיניים טרוטות, אתה נראה אשם וכלום לא משנה. אני נראיתי אשם אפילו לעצמי כשהסתכלתי על עצמי. אחד מעורכי-דין שייצגו אותי אמר לי פעם: "תקשיב, מהרגע שנכנסת למערכת בפעם הראשונה הכול משתנה, הכול. נורא קשה לצאת משם". הוא צדק ב-100%. איך אפשר שלא לפתח ציניות כלפי המערכת? זה לא "אכלו לי, שתו לי" וקורבנות כללית; זו תחושת חוסר אונים וחוסר זכויות מוחלטת. בפעם הראשונה הבנתי מה זה להיות כלום.

סיפרת שנשלחת לצינוק בעקבות ביזיון בית המשפט. נשמח לשמוע עוד על הצינוק.

בואו רגע נתחיל מהסוף. הנושא הוא ביזיון בית דין. ביזיון בית דין זו עברה חמורה מאוד. גם לשון החוק מאוד מתייבשת בכל מה שקשור לענישה על ביזיון בית משפט. למה? כי העברה הזו היא התרסה על שלטון החוק עצמו. זה הכאוס בפוטנציאל, וזה מפחיד את המערכת יותר מכול. זו הנעל שנזרקה על שופטת, זה הסדק שיכול לפרוץ את הסכר, ולכן החוק נותן אפשרות להכניס לכלא מי שמואשם בביזיון, לתקופה בלתי-מוגבלת, עד אשר יאמר "רוצה"¹⁹ ויקיים את הצו. זו אלימות אכיפה טוטאלית. הוציאו אותי מהצינוק אחרי 157 יום, אחרי שהתחננתי שיבדקו שאני דובר אמת, ורק אחרי שמונתה מומחית מטעם בית המשפט שמצאה בחקירתה שאני דובר אמת ושאני לא יכול להעביר את המניות – שחררו אותי. אף אחד לא הרגיש רע על עצם הביולוי שלי, חמישה חודשים בצינוק ללא בסיס...

מה בנוגע לביקורת שיפוטית על החלטת כזו?

ניסינו. אתה עולה לשר המשפטים. לכאורה יש מצב לביקורת שיפוטית – אתה יכול לבקש ביקשנו. כתבנו. אמא שלי נסעה לירושלים פיזית. אבל לא מתערבים. נפנפו אותנו. בהחלטה שלי המלה "צינוק" לא מופיעה. המינוח הוא "מאסר". אפשר להיות ציני ולומר שהשופטת כיוונה את הכול ושהיא מסוגלת לכוון על זה, אני לא יודע ואני לא יכול להגיד. אבל אפילו שבהחלטה כתוב "מאסר", אני הייתי בצינוק.

18 הכינוי שקיבלו מכוניות ההסעות של שירות בתי הסוהר בא המלה האנגלית "post", דואר, רמז לכך שהאסירים משולחים ליעדיהם כמו חבילות. הפוסטה מורכבת משני חללים שמפרידה ביניהם דלת ברזל מסורגת ונעולה היטב, ומאחוריה מעין תא כלא נייד. מקדימה יושבים לובשי המדים הכחולים של "נחשון", מאחורה מצטופפים לובשי המדים הכתומים (אסירים פליליים) והחומים (אסירים ביטחוניים). שני סוגי האסירים נוסעים בנפרד כדי למנוע חיכוך. ראו מור שמעוני "אימת אסירים: יום עם לוחמי יחידת נחשון שב"ס" וואלה חדשות 18.11.2011 news.walla.co.il/item/1878139; יניב קובוביץ "בשב"ס מנעו מאסירים שתייה וגישה לשירותים במשך שעות, עד שנאלצו לעשות את צרכיהם ברכב" הארץ חדשות 4.5.2016 www.haaretz.co.il/news/law/premium-1.2933427

19 פקודת ביזיון בית משפט, סעיף 6.

מי החליט להכניס אותך לצינוק?

עד היום אני לא יודע. נשבעתי שאדע, שאברר וארדוף את מי שעשה לי את זה, אבל הכעס חלף והחלטתי לא לגעת בזה. הרבה דברים רציתי לדעת איך התנהלו – לא יצאתי להלוויה של אמי, דבר שאפילו רצידיביסט, ראש ארגון פשע, מקבל. היה אתי בכלא אחד מראשי ארגוני הפשע הגדולים בארץ. הוא יצא להלוויה ולשבעה של אביו והוא במאסר שיש – ולי לא נתנו לצאת. כשהקשבת לקריש של אמי בטלפון נשבעתי שכשאצא אני אדע בדיוק מי חתם על החלטה. עכשיו אני כבר יותר משנתיים בחוץ, אפילו לא הרמתי טלפון לשאול. החלטתי להשאיר את הדברים האלה בצד. בגדול, גם לנושא של ההכנסה לצינוק אין עקבות או איזה שביל של פירורי לחם שאני יכול לשים עליו אצבע. התחלתי בכלא מעשיהו, במקום מאוד נעים. יש אגף שנקרא אגף 11. באגף 11 יש כל מיני כאלה אזרחים – זה לא פלילי, הוא צמוד לאגף התורני, לאגף 8, איפה שקצב וכל אלה, והוא אגף נעים. כשהביאו אותי לשם אמרתי לעצמי שכלא זה ממש לא ביג דיל. אחרי יום וחצי מעירים אותי בארבע לפנות בוקר ולוקחים אותי בפוסטה. נוסעים ומורידים אותי בכלא גבעון ואז הולכים ל"מכלול". במכלול יש שני תאי צינוק, ימין ושמאל. פותחים את הימני ואומרים "בבקשה". אני מסתכל בתוך התא – זה קופסה שניים על שניים, עם מיטה ועם מחראה "בול פגיעה" ואז כל מה שנשאר לך זה בדיוק צעד וחצי בהליכות. זה צעד וחצי, סיבוב וחזור. זה כל מה שנשאר לך. קופסה, ארבעה קירות, בלי חלונות, עם אשנב שנפתח למכלול. 23 שעות בתא ושעה טיול בחצר קטנה עם קירות גבוהים ורשת סורגים על השמים.

יש מקלחת?

וראי שיש מקלחת – מעל המחראה. זה צינור השקיה שחור שמידלדל מלמעלה. אם כבר יש מים חמים אתה עומד מעל המחראה, המים החמים יורדים ואז הם מבשלים את החרא שלמטה, ככה שעולה מלמטה אד שנותן לך את הקונטרה. זו לא חוויה שחשבת שאחווה בימי חי. הייתי שם 157 יום. כל 45 ימים מוציאים אותי החוצה ושואלים "נו אתה מעביר את המניות?" אני אומר "לא יכול", מחזירים אותי חזרה וכו' וכו'.

בשום שלב לא הסבירו לך למה אתה בצינוק?

כל מה שאני יודע זה שאחרי יום וחצי במעשיהו באו ואמרו לי "בוא". כשפתחו את הדלת אמרתי אתם בטח צוחקים, איפה המצלמות, איפה יגאל שילון, מה זה הדבר הזה? קראנו [באמצעות הסגור] למחלקת התלונות של לשכת עורכי־הדין שבאו לראות, קראנו לנציבות שירות בתי הסוהר, למחלקת תלונות. כשבאו מהנציבות לראות את תנאי הכליאה שלי בצינוק נפתחה הדלת ופרץ נחשול של חרקים, היה שם צבא של חרקים מכל הסוגים. אני לא אשכח בחיים איך הדלת של נפתחת הצינוק והקצינות והקצינים שבאו לראות בבהלה בורחים אחורה. שירות בתי הסוהר גם ניסו לעזור לי, באו וריססו, וזה עשה את זה יותר גרוע כי אז החרקים עולים למקום היחיד שלא מרוסס שזה המיטה. דרך אגב: בקטע הזוי לא פחות, 157 יום בצינוק של המתקן הזה נתן לי המון כבוד בכלא כשהגעתי לאגף עם עוד אסירים בגלבו. כולם שמעו על זה כי זה היה בחדשות והיה חריג.

ערוץ 10 נכנסו לכלא לראיין אותי בזמן שהייתי בצינוק, וכשהגעתי לבית הכלא האסירים אמרו "וואלה 157 יום בצינוק, כל הכבוד", כי לצינוק נכנסים ליום-יומיים. זו ענישה קיצונית. זה בעיקר לגרום לאדם "להירגע".

לדעתך יש קשר בין הפומביות של ההליך שלך, החשיפה בתקשורת, לבין הזמן הממושך שהיית בצינוק?

היום אני יכול לנחש שבטיפשותי עשיתי את החטא הכי נורא שיכול להיות. הייתי אז דמות ציבורית עם המון משקל בתקשורת, והשתמשתי בתקשורת ככל האפשר כדי להיאבק במערכת המשפט ובהכול. כשאתה מתריס נגד מערכת המשפט זה מתנקם בך. כל חבר שהיה לי שהלך אחר כך לכלא או שהיה בהליכים – אמרתי לו "אפס תקשורת!". שכשאתה בתקשורת אתה חוטף הרבה יותר כי יש יותר "עניין לציבור".

איך נראה סדר היום בצינוק?

23 שעות בצינוק ושעה אחת בחוץ. במכלול עצמו יש חצר בתוך חצר. חצר סגורה, בערך ארבע על שבע.

**שם היה לך מגע עם אסירים אחרים?
לא, כלום.**

בעצם היית כל הזמן לבד?

לגמרי, 23 שעות בפנים לבד.

אישרו לך ספרים?

בהתחלה לא. זה לקח זמן עד שאישרו לי ספרים וטלוויזיה. חודשים זה לקח עד שאישרו לי טלוויזיה. ישבתי חודשים בלי טלוויזיה, כי צינוק זה ענישה ואני לא הייתי בתנאי ענישה וגם לא הייתי שפוט, הייתי עצור. יש כל מיני תנאים שאמורים להיות שונים לעצורים מאשר לאסירים, ומה שקורה זה ההפך המוחלט. אתה רוצה להגיע לבית כלא. אתה לא רוצה להיות בבית מעצר. כל הזוועות קורות בבתי מעצר. צינוק זה זוועת עולם. אבל היה פן חיובי. אולי בגלל שהתחלתי בצינוק אז כל שאר המאסר היה לי הרבה יותר קל...

4. על המאסר ובית הסוהר

בשלב זה התמקדה השיחה בתוכנות של אלי מבית הכלא. נראה שגם בעניין זה יש תהום שמפרידה בין התרמית לבין המציאות.

מה הופך בית סוהר לטוב יותר או טוב פחות מנקודת מבטו של האסיר?

בוא נניח שאתה במאסר ארוך, מאסר של עשר שנים. כל מאסר פחות מ-12 חודש נחשב כלום בעיני אסירים. בהנחה שאתה במאסר של שנים, אתה רוצה בית סוהר שבו אנשים מתייחסים למקום כמו בית. בהפוך על הפוך, רק אלה ששפוטים לזמן ארוך ויושבים בבתי סוהר הקשים, כמו שאטה וגלכוע, רואים ומתייחסים לתאים ולאגפים בכבוד, כמו אל בית.

רק אלה שיושבים ארוך מתייחסים בצורה רצינית למאסר. למעשה אתה מרגיש בתאים כמו בקומנה של אנשים מסודרים ונקיים מאוד, עם משמעת עצמית וחברתית גבוהה מאוד. החדר הוא תמיד סופר-נקי. עד כמה שהמתקן זוועה, וגם כשהמתקן הוא סופר-דחוס, החדר נקי מאוד. אז אתה רוצה לשבת עם רוצחים. אתה רוצה לשבת עם אנשים ששפוטים לעשר, 15 שנה, כאלה שיושבים על הריגה. אתה רוצה אותם, כי הרוצחים בכלל לא רוצחים אף אחד והאנסים לא אונסים אף אחד. להפך. האנשים ששפוטים הכי ארוך הם הכי נורמליים, ואלה ששפוטים קצר כמו נרקומנים ואלה שיושבים על אלימות במשפחה, וגם צווארון לבן, הם "זמניים", אז הם רואים את זה כתקופה זמנית חולפת והם אף פעם לא מתייחסים למקום כאל בית או מקום מסודר.

בעצם אתה אומר שמה שעושה את בית המאסר מקום נעים זה האסירים?

חד-משמעית. האסירים וההווי שנוצר. אתה נקשר לאנשים. כמו בצבא, אתה חי עם אנשים באותו חור.

בתא הראשון שישבתי בו בגלבווע היה בן-אדם שישב 19 שנה על רצח, ועוד בחור שקיבל 14 שנה. הבחור של ה-19, היו לו נסיבות מקלות למיניהן, זה סיפור מדהים בפני עצמו. הכול מדהים כשאתה קורא את כתבי האישום. בתי הכלא של "הכבדים", אם אתה רוצה לספר משהו אז תביא את כתב האישום, אל תספר לנו סיפורים. אתה יכול לספר כדי להאדיר את עצמך, אתה יכול לספר סיפורים מפה ועד אוסטרליה, ואז הם אומרים לך "אתה רוצה שנשמע את הסיפור שלך – תביא את כתב האישום".

לא היית מצפה שתהיה חשדנות כלפי כתב האישום, מתוך אי-האמון של האסירים בצדקת המערכת?

חשוב לאסירים לדעת אם אתה אחד שבא "ומשחק אותה" שאתה הרוצח, או שאתה ראש כנופיה, או שהרגת על בסיס כבוד המשפחה או שדקרת מישהו – או שאתה "סתם אנס". זה משנה מאוד גם מי הקרבן.

מדובר בעניין של כבוד מתוך פחד? של "מי הכי מסוכן"?

לא לא, לא עניין של "יותר מסוכן". פשוט אכפת להם לדעת על מה אתה יושב. אכפת להם מהאמת המשפטית. אין שם Alpha Male. "דע עם מי אתה ישן", זה נורא בסיסי, אין לי אפילו משהו עמוק להגיד על זה. אתה קם בבוקר ועכשיו שנים אתה מדבר עם אותו בן-אדם.

למה לדעתך דווקא כתב האישום יוצר אמון?

כי זה יוצר נורמה. זה יוצר סטנדרט שכולם מחויבים לו. הנורמה הראשונה היא "לא לשאול", אבל אם אתה מתחיל לדבר אז אין לך בררה ואתה מראה את כתב האישום. גם אי-אפשר לשקר לגבי זה, כי בשביל ניכוי שליש אתה חייב לעשות קבוצות טיפוליות, ובקבוצות טיפוליות יושבים העובדים הסוציאליים והם יודעים בדיוק על מה אתה יושב. אז אתה לא יכול לספר סיפורים ואחרי זה לשבת בקבוצה אחרת ולהיחשף. אז תמיד יודעים את האמת. תמיד-תמיד יודעים את האמת. אצלי זה היה פומבי מאוד, לא הייתי צריך להראות להם שום דבר. נגיד, ישבתי עם ארז אפרתי, גם אצלו זה היה פומבי מאוד וכולם ידעו, ובכל זאת קראתי גם את כתב האישום שלו.

אבל אחרי שמגלים את העברה שבצעת – זה קובע את הסטטוס שלך בכלא?

לא. להבדיל מאמריקה. יש הרבה חבר'ה שיושבים בארצות-הברית ומוסגרים לארץ, אז הם יושבים שם תקופה עד שמסדרים את הבירוקרטיה. כשהם באים הם מספרים שכל מה שרואים בסרטים זה נכון – אלימות, קבוצות השתייכות. אתה חייב להשתייך – למקסיקנים, לשחורים או לנאר-נאצים... אתה לא יכול להיות עם עצמך עם ראש קטן. אתה חייב להשתייך, וברגע שאתה משתייך אז אתה נגד מישהו.

ובארץ אין קבוצות?

שום דבר, כלום. וכולם יודעים שעדיף להיות עם ערבים. הם תמיד חולקים הכול. הכי נקיים. אני מכליל, אבל זה נכון ב-80% מהמקרים בערך. במעברים, בפוסטות, היהודים (רובם לפחות, כמובן שיש יוצאים מן הכלל) נכנסים, ישנים ויוצאים למחרת בבוקר. כל אחד בפנינה שלו, כל אחד אוכל את האוכל שלו. לעומת זאת ערבים מגיעים, דבר ראשון מורידים נעליים, מורידים מכנסיים, איפשהו משיגים סבון משיגים מגב, שוטפים את כל הרצפה, אחר כך מנקים את כל המקום. אחר כך יש אחד שאוסף את האוכל מכולם וחולקים הכול. כך פעם אחר פעם, זה לא אירוע מבודד. אני הייתי בעשרות נסיעות – כל פעם אותו דבר. אוספים את האוכל מכולם, כולם שמים את האוכל, כל אחד מה שיש לו, ויש אחד שמכין ארוחה לכולם. כולם אוכלים, גם מי שלא שם כלום משלו. מי שבחדר – כולם אוכלים. ערבי לא יכול לשבת לאכול ולראות מישהו בחוץ. לא משנה מכיר, לא מכיר, ישראלי, יהודי, אתיופי, בלי להגיד לו "תעאל יא זלמי תעאל קול" – "בוא תאכל יא גבר בוא תאכל". אין מצב שלא. יהודי – פעם כן פעם לא, אבל אצל ערבים זה טוטאלי.

מה נושאי השיחה בין האסירים?

מההתחלה ועד הסוף כולם מדברים רק על ההליך, על הפרקליטות, על השופטים. על זה מדברים ועל השליש. זה חוזר על עצמו 300 פעם ביום, הכול אותו דבר. כולם חווים אותם דברים, הכול מיושר קו. הכול זה תלונות על הפרקליטות, על אופי של שופטים וכולי. אחד הנושאים הכי מדוברים הוא השופטים, כי יש עתירות אסיר, יש ועדות שחוררים וכל זה, וכל הזמן האסירים מעלים השערות לאיזה שופט כדאי לך לכוון להגיע.

יש דרך להגיע לשופט ספציפי?

יש, יש, האסירים תמיד מוצאים. גם אני ניסיתי והצלחתי להגיע לשופט שרציתי באגף השחוררים, ואחר כך בערעורים. זה עושה אימפקט אדיר כשאתה מגיע לשופט הנכון. נדיר שתיפול שם, כי אתה מכיר את הפסיקים והנקודות, אתה מכיר את כל הקייסים כי האסירים מדברים רק על זה. אתה מגיע לניתוחים ולהשערות פסיכולוגיים, והתחושה של כולם היא שזה הדבר הכי חשוב.

ספר לנו על הכלא.

העניין שמקשה על כולם בכלא זה לא התנאים הפיזיים. התנאים הפיזיים הם נוראיים אבל אתה מתרגל בשתי שניות. לעומת זאת, אבדן החופש, אבדן החירות, הוא מאוד-מאוד קשה. אתה הולך לישון מתי שאומרים, אתה הולך לאכול מתי שאומרים, אתה מטלפן מתי שאומרים, כל העולם שלך מוגבל לארבעת הקירות האלה, מה שקורה בחוץ לא רלוונטי.

עוד דבר שיכול להקל על הישרדות בכלא זה להפסיק לחיות את ה"בחוץ". אם אתה ממשיך להתעסק עם מה שקורה במשפחה, ולנסות לעזור ולהרים טלפונים זה מוות, כי אתה אוסף לעצמך צרור של מרמורים. מה שגומר אותך בכלא זה מרמור.

ואתה הצלחת להתנתק ממה שקורה בחוץ?

לקח לי זמן, אבל בסוף כן.

אתה נשוי עם שלושה ילדים.

עם בת-זוג 12 שנים, זה כמו נשוי לכל דבר, וגם שלושה ילדים שאני מגדל. אמי בדיוק גססה וזה אחד הקטעים הכי קשים שהיו לי, שלא הצלחתי להשיג מבפנים את התרופות שהיא הייתה צריכה. אני, שיכולתי להרים הרים וגבעות ולהפוך שמים, לא הצלחתי להשיג לה כדורים. אפשר לקבל את הכדורים בארץ אבל זה עולה שלושים אלף דולר. אני, שתרמתי קרוב למיליארד שקל לאנשים אחרים, מתקשה שלושים אלף דולר ולא מצליח לעשות את זה מהכלא. אף אחד לא ענה לי לטלפונים ואמי נפטרה, ואמרו שהתרופות האלה יכלו לתת לה עוד שנתיים טובות, דבר שאולי אפילו היה מאפשר לי להיפגש איתה לפני מותה. ואני משתולל ומתקשר לכל העולם ולא מצליח להשיג את הכדורים, והיא מתה אחר כך.

מלבד חוסר האונים להתערב במה שקורה בחוץ, הייתה לך הזדמנות לעזור לאנשים בכלא.

לא יודעים קרוא וכתוב או יודעים קרוא וכתוב רע.²⁰ כל ההתנהלות עם הכלא היא בכתב – אתה רוצה גרביים, אתה רוצה שמייכה – אתה צריך להגיש בקשה למנהל אגף, הכול בכתב. שלא לדבר על עתירות אסיר למיניהן, ומגישים המון, הכול בכתב. אז מי שידע קרוא וכתוב בצורה אינטליגנטית נהפך למלך, באים אליך מבקשים שתכתוב להם, והרבה פעמים קורה סטטיסטיה שבקשות מצליחות, והם מאמינים שזה בזכות הכתיבה שלך. בבתי כלא קיצוניים מבחינה טיפולית, כמו חרמון, לא מרשים לך לכתוב עבור אסירים. אם אתה כותב אתה נענש, כי הם מפחדים שאנשים יצברו כוח, כי זה כמו כסף. "אני אכתוב לך בקשה ואני אשחרר אותך, אתה בשבילי תלך לקבור את המפקד אגף". הם מפחדים מזה פחד מוות. התוצאה היא שהפחד הקיצוני הזה לא מאפשר לאנשים להוציא בקשה אפילו לגרביים.

איך מערכת היחסים בין האסירים לסוהרים?

הסוהרים מתחלקים לקבוצות. יש סוהרים שהם בעיניי חסידי אומות עולם. עוזרים לאנשים בכלא ולא ברמה פלילית, שמביאים להם ידיעות מבחוץ, אלא דברים אנושיים קטנים. למשל, להביא לי שמנת כדי להכין עוגה ליום-הולדת לאסיר, אפילו שזה אמור להיות אסור, להשמיע לך מוסיקה שאתה אוהב וכאלה. אני מחכה שתסתיים תקופת הצינון כדי ליצור איתם קשר ולהודות להם. יש שנתיים-שלוש שאסור להם להיות במגע עם אסירים לשעבר. אם רואים אותך ברחוב אסור להם אפילו להעביר משפט בשיחה. לעומת זאת, יש את אלה שאיבדו צלם אנוש. יש התעללויות, כל מה שאתה יכול לדמיין, הכול היה שם. אז יש ויש.

²⁰ ראו ליאור דטל "נציבת בתי הסוהר: כ-31% מהאסירים בבתי הכלא הם אנאלפביתים" TheMarker כללי 30.11.2016, www.themarker.com/news/education/1.3138315.

באופן כללי, פרט לכלא חרמון, בכל כלא אחר מערכת היחסים בין סוהרים לאסירים טובה מאוד, כי חיים יחד. מערכת יחסים של כבוד הדדי, של קווים ברורים, על אחת כמה וכמה עם אסירי עבודה. אסיר עבודה קרוב מאוד לסוהרים: אתה עושה להם אוכל במטבח, אתה מנקה להם את המשרדים, חינוך, מרפאה. במקרים האלה נוצרות חברויות אמיתיות.

מה בנוגע לסמים בכלא?

יש הרבה סמים בכל כלא. מצליחים להבריח הכול, בעיקר דרך עורכי-הדין. לדוגמה, עורך-דין נכנס עם ניירת משפטית – אסור לך לקחת לו אותה. בניירת המשפטית, באחד הדפים למטה, מטופטף הופמן [סם הזיות]. הוא לוקח את הדפים ומעביר לך; מותר לך לקחת חומר משפטי – אם יבדקו יראו דפים. אז האסיר לוקח את הדף הזה, קורע אותו לחתיכות בגודל קטן מאוד, וכל חתיכה כזאת שווה 150-400 שקל. הסיבה שלא השתמשתי היא לא שאני אנטי-סמים, אלא שאם תופסים אותך אתה מאבד את השליש באותו יום. יש כאלה שלא אכפת להם, נרקומנים.

למה עורכי-דין עושים את זה?

כסף. מקרובים קשה מאוד להעביר, הם בדרך כלל עוברים בדיקות קפדניות. רוב הדברים שמבריחים זה לא סמים אלא סרטי וידיאו, די-וי-די.

למה זה בעייתי מבחינת הכלא?

כי כלא לא נועד לתת לך את מה שאתה רוצה. יש שם די-וי-די, ואתה יכול לקנות בחמישים שקל סרטים מלפני שלושים שנה, אבל אתה רוצה לראות סרטים חדשים. בכלא, שלילת החופש, שלילת החירות, היא בכל המשמעויות. יש את יחידת "דרור", זו יחידת החיפושיים. הם באים באמצע הלילה. אתה מרגיש יד, ואז מורידים את כולם מהמיטות ואנשים יוצאים החוצה רועדים מקור בשלוש בלילה. הם מפרקים הכול, כולל פנאלים, הופכים לך את התבלינים לערימות ואחר כך אתה צריך לקחת עשרה תבלינים שיושבים לך בערימה לפרק אותם חזרה לקופסאות וכל זה. הם מוצאים סמים, דוקרנים, הכול הם מוצאים. זה לגיטימי.

5. שלישי

ספר לנו על הלך הרוח בקרב האסירים בכלא. עד כמה האפשרות לקבל "שליש" משפיע עליהם?

כל אסיר שתיקח שם יגיד עד כמה הוא מתחרט על העבירה שביצע כי זו הדרך היחידה לקבל שלישי. כשהעובדים הסוציאליים יושבים בקבוצות הטיפוליות, והם לא מבדילים בין מי שאומר שהוא מתחרט לבין מי שלא, הם מנסים למצוא את מי שמרמה בהבעת החרטה שלו. מבחינתם כולם אומרים שהם מתחרטים, זה ברור – מודים בעברה ומביעים חרטה. עכשיו מי... אפילו אני לא יכול להגיד מי מרמה – כולם מרמים – אלא מי מרמה לא טוב ומי מרמה בצורה מוכשרת.

חוץ מהסוהרים ועורכי־דין יש מערך שלם של רשויות שבאות במגע עם האסיר. תאר לנו את האינטרקציה איתן.

בדרך כלל מדובר בעובדים סוציאליים. בתוך כלא יש סוהרים, יש סוהרי וותק, יש למשל סוהרים שהם ילדים מהצבא, שהשירות הצבאי שלהם זה בשב"ס, יש סוהרים שזה המקצוע שלהם – וגם אלה מתחלקים לסוהרי יום, שזה בדרך כלל עניינים משרדיים וכל מיני כאלה, ויש סוהרים של משמרות. בתוכם יש לך צוות שהוא למשל חינוך ועובדים סוציאליים. עובדים סוציאליים זה אלמנט חשוב כי הם מעבירים קבוצות טיפוליות. באופן כללי הכלא בארץ הוא כלא שיקומי. הוא אמור להביא את מי שרוצה לשיקום, מה שמביא אותך לאפשרות לצאת לשליש, מה שמאפשר לך לצאת לאגפי שיקום.

הכלא מציג את עצמו לאסירים ככלא שיקומי?

כן... בטח... לאסירים. וזה חארטה.

החוק החדש קובע באופן די מפורש ששיקום הוא התפקיד המרכזי של הכלא.²¹

בסדר... קובע־קובע. הם עושים [בכלא] קבוצות הזויות ואני השתתפתי יחסית בהרבה... לא שזה עזר לי נפשית. השתתפתי בהמון כי זה היה ברור לי שזה כרטיס היציאה. כל מה שעושים – אבל אני אדבר רק על עצמי – כל מה שעשיתי, כל פעולה, כל מילה שהוצאתי בכלא הייתה מוכוונת רק לדבר אחד וזה לקבל שלישי. לא ראיתי שום דבר חוץ מלקבל את השלישי שלי. ככה כולם חיים את השלישי. המרמה הקשה הראשונה שעשיתי בפועל בחיים שלי הייתה בסוף בכלא, רק כדי להשיג את השלישי. ישבתי בקבוצות שבהן הייתי צריך להביע חרטה על דברים שלא קרו. אם אתה רוצה לקבל שלישי, אין בררה. המערכת יוצאת מתוך הנחה שאם הורשעת אתה בוודאות אשם במעשים המיוחסים לך. אין מצב להגיד "אני לא אשם" ולקבל שלישי. החברים שלי מהכלא עד היום מזכירים את ההופעות שלי. הצגה מטורפת שמתכננים באדיקות. זו לא פגישה אחת אלא 12, 20, 30 מפגשים. זה heavy stuff, והם לא ישכחו את ההופעות שהייתי נותן שם כדי להגיע למצב שבו יאמינו לי. כדי שיאמינו לך בביצוע פשע אתה צריך לרדת לפרטים, ואני הייתי צריך להמציא פרטים על דבר שלא עשיתי... אתה חייב להביע חרטה... אני נאלצתי להביע חרטה. הגעתי למצב שבכיתי כמו ילדה בת שמונה והם כולם היו צריכים לבוא ולחבק אותי, אל תשאל.. בסוף הצלחתי, כי העובדים הסוציאליים אמרו מפורשות שאלי הביע באותנטיות והוא בין המעטים, וזו הייתה מרמה טוטאלית. זה המקום שבו למדתי לרמות יותר מכל דבר... כהישרדות. תקשיב: הייתי יושב ימים ולילות ומתכנן. פחדתי פחד מוות שיעלו עליי. שיבינו שאני מחרטט. כל הזמן הייתי חושב ומנגן את זה בראש – איך אני אומר ואיך מגיבים ואיך לא ליפול ואיך לא לשנות פרטים... תקשיב... עבודת מרמה דוקטורט. זוועת עולם. מבחינתי – המקום הנמוך ביותר שנפלתי אליו.

21 סעיף 11(ד) לפקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], התשל"ב-1971.

יש יתרון לאנשים מתוחכמים ומשכילים יותר בסיפור הזה?

יש יתרון מבחינה זו שאם אתה מוכן, אז יש לך תפקיד של עזרה לצוות הסוהרים בכלא. אתה עסוק בעשייה יומיומית של מטלות בית הסוהר ואז אתה כאילו... יש לך מעמד. you are important, matter.

זה מתחלק לאנשים: יש עובדת סוציאלית שהייתה לנו בגלכוע, שאני הייתי מתכנן את היום שבו אני משתחרר מכל תקופת הצינון, נוסע אליה ולא יודע מה... מנשק לה את הרגליים. היא באה כל כולה בקטע של שיקום, היא היחידה שפגשנו שבאמת רצתה לעזור לאנשים להתמודד עם הבעיות. האחרים שחוקים.

יש אנשים שמאבדים צלם אנוש והם זדוניים, אבל הרוב פשוט שחוקים, זו עבודה נוראית. יושב מולך בן-אדם שהוא כבר 15 שנה עם אסירים מתבכיינים, משקרים, רובם חלאת המין האנושי וכולם "חפים מפשע". כמה הבן-אדם יכול? אז הוא מאבד את זה. הוא נעשה קהה לסבל אנושי ולכאב וזה סביר לחלוטין. הייתה לנו עובדת סוציאלית פשוט פנומנלית, היא הצליחה לפתוח את כולם, לקח איזה עשרה מפגשים אבל בסוף כולם נפתחו ונפתחו אמתי! היינו חוזרים לתא ומדברים על זה, אף אחד לא שיקר! כולם סיפרו, כולם נפתחו, הפכו את הלב, היו שם דברים... תקשיב, זה מצמרר, מצמרר מה שהצליחה לעשות אחת עם אש בעיניים. עכשיו, בגלל שהיא הייתה ככה, העיפו אותה! באיזשהו שלב אנחנו היינו מאוד בעדה, והיה שם איזשהו קטע שאנחנו יצאנו להגנתה. החבר'ה בבית הסוהר ראו שאסירים יוצאים להגנתה של עובדת סוציאלית – מבחינתם כבר משהו פה לא תקין, אז העיפו אותה לאגף אחר, סגרו לה את הבאסטה... אל תשאל, זוועה! אחת שהייתה נורמלית. כל היתר יושבים ופשוט, אתה יודע, הם going through the motions, כלומר מסמנים V, כי הם שחוקים! או יש גם כאלה שפגשנו שהם עושים את הדוקטורט שלהם, אז הם משתמשים בכך כמו test subject. זה מדהים לראות את זה, הקטע הזה. אתה רואה שהם כותבים את הדיסרטציה תוך כדי, זה פשוט מדהים! יש להם איוושהי תזה והם בודקים! הם מנסים. למשל, ראיתי את הקטע הזה בחרמון, ואמרתי להם "תגידו אתם כותבים תזה?" אז הם הסתכלו, היו גבר ואשה שהסתכלו והתחילו לחייך. הייתה להם תזה בנושא של קבוצות פתוחות. קבוצה פתוחה זו קבוצה שבה אין הנחיה של מנחה, אז הם באים, מתיישבים ושוקים... עכשיו תן לדינמיקה להתנהל לכך. מעניין, חדשני, הכול יופי, הם אמרו שזה כיוון חדש, אבל מבחינתנו זה היה זוועה, כי אז אנחנו אבודים לחלוטין ולא יודעים מה רוצים מאתנו, וכולם הרי מוכוונים... אתה לא מכוון לשיקום, אתה מכוון ל"טוב מה אני צריך להגיד בשביל לצאת מפה?".

אנשים שלא קיבלו את השליש משנים את ההתנהגות שלהם?

משנים התנהגות? לא, הם מנסים שוב לצאת לשליש. אתה יכול לעתור כל חצי שנה. יש חלוקה מוחלטת של ראיית השליש בין הצדדים הנוגעים בדבר הזה: ראיית שלישי של האסיר, של העובד הסוציאלי, של מפקד האגף, של הוועדה, בוועדה יש פונקציות שונות – של השופט בוועדה... כל אחד רואה את זה אחרת. כשרק הגעתי לוועדה הבנתי עד כמה הם לא מבינים בבית סוהר את הקונספט הזה של השחרור. יש שם פקטורים – קודם כל יש פקטורים מטורפים היום בלצאת לשליש: אתה צריך להיות מועסק, מהכלא אתה צריך לארגן לעצמך עבודה עם מעסיק שחותם על מסמך שהוא יודע שאתה אסיר ושהוא אחראי ושהוא מעסיק אותך.

אתה צריך את זה כדי לקבל שלישי?

בוודאי! אתה חייב להיות מועסק, זה אל"ף. בי"ת, אתה צריך להיות בחופשות. אני לא הייתי בחופשות, לי לא נתנו חופשות. אתה חייב להיות בחופשות, זה חלק מההתניה. גימ"ל, אתה חייב רש"א – תכנית של הרשות לשיקום האסיר. זו תכנית טיפולית עם עבודה וצריך להתקבל אליה. עכשיו, כדי להיפגש עם רש"א יש לך כמה פגישות בכלא וכמה פגישות מחוץ לכלא, כלומר: אתה חייב חופשות, כי רק בחופשה אתה יכול לגשת למישהו מחוץ לכלא. הכול כרוך אחד בשני. ואז יש לך את כל העינויים הקטנים האלה: נציג רש"א בא, פוגש ארבעה אנשים והולך. בפעם הבאה הוא מגיע אחרי שלושה חודשים – ואז זה כבר בתוך השלישי... הלאה: אתה צריך שלא יהיו לך מידעים מודיעיניים, שזה זוועה בפני עצמה. אתה לא יכול לראות את זה, אתה לא יכול להגן על עצמך ממה שכתוב שם, הם כותבים שם מה שהם רוצים. אתה חייב להביע חרטה, אתה חייב דוח של עובד סוציאלי – אפשר למות מזה, ומסמך הערכת מסוכנות... יש לך איזה שמונה פרמטרים שאתה צריך לעמוד בהם. הדבר היחיד האמתי פה זה שני אלמנטים שלדעתי צריכים להיבחן כשאתה מסתכל על זה בצורה קרה מאוד: שאלת המסוכנות ושאלת האמונה בשיקום האסיר. אלה שני הפרמטרים היחידים, כל היתר לא צריך לעניין בכלל. כל השאר זה רק נתונים תומכי החלטה לדבר הזה וזה לא מה שקורה! זה לא מה שקורה! מדי פעם אתה רואה – למשל השופט שניסיתי להגיע אליו – הוא באמת מחפש לראות את השחרור, הוא באמת פרו לשחרר כדי לתת לאסיר צעד ראשון, הנה האמון, קח תעשה עם זה משהו.

דרך אגב: אנשים שיוצאים לשלישי כנראה לא יחזרו לכלא. למה? כי השלישי מפקח. עזוב אנשים כמוני, העבריינים פשוטים יותר – מכריחים אותם לעבוד. חלקם פתאום בפעם הראשונה מחזיקים עבודה אמיתית והם מגלים שאפשר. הם מפקחים, הם צריכים לחתום במטרה... כלומר השלישי תורם יותר מכל דבר אחר, יותר מכל ענישה. מי שיוצא לשלישי עם תכנית שיקום מסודרת, הסיכוי שלו לחזור לכלא נמוך בהרבה מאלה שלא יוצאים.

זה לא טיעון שמשתמשים בו בוועדה? השופטים לא מביאים בחשבון שזה תורם לשיקום? יכול להיות שכן אבל אתה לא משתמש בזה בוועדה. לוועדה אתה הולך לפי הספר, רק על הנקודות שמתייחסים אליהן.

אתה חושב שמשתמשים בשלישי כדי למשמע את האסירים?

לא! אתה נותן לזה משקל כאילו שיש שם מחשבה... אין שם מחשבה!

אני מדבר על האסיר עצמו. האסיר עצמו חושב "אני רוצה את השלישי, אני חייב להתנהג טוב, אחרת אני לא מקבל את השלישי".

כן, אבל זו לא המטרה של המערכת. למערכת אין מטרה, למערכת יש עוד סעיף מתוך מאות סעיפים ולסעיף הזה קוראים שלישי והם חייבים להתייחס לזה. זה הכול. אין שם איוו מחשבת-על כזו שכל המערכת סביבה. סוהר ששוהה באגף יודע שיש שלישי של אסיר, יודע מה יכול לרפוק את השלישי של האסיר והוא משתמש בזה לאיומים; מפקד האגף יודע שיש שלישי, הוא משתמש בזה לצרכים שלו; המערכת יודעת שיש נושא כזה שלישי, תלוי מי השופט, והוא משתמש בשלישי לצרכים שלו. אין ראיית-על מרחבית, זה עד כדי כך פארסה... רק

שתבין: הפרקליטות דיברו עלי ברמת סיכון שאני לא הבנתי על מי הם מדברים. לרגע חשבתי שאולי הם לא מדברים עלי – שאני הדבר הכי מסוכן עלי אדמות – וכמעט לא השתחררתי. אמרו לי שאני מסוכן וכולם דיברו על זה, ובסוף שוחררתי. שתבין מה היה: לא הייתי בחופשות אף פעם, כבר קיבלתי את השליש, נשאר לי שבועיים לשבת, באמצע השבועיים יש פסח, לא עשיתי פסח עם המשפחה שלוש וחצי שנים, אמרתי חבר'ה כבר קיבלתי את השליש תנו לצאת לפסח, כמו שאר האסירים שיוצאים לפסח, לא יוצאים ליומיים, תנו לי לשמונה שעות – אמרו "לא!". תבין: כבר קיבלתי תעודת שחרור; נגמר, חתום, אין אחורה – "לא!". דבר שני שקרה, ומראה את גודל הפארכה, זה שאתה מסתכל בראייה של "אני נורא-נורא מסוכן" – ככה טענה הפרקליטות – ואחר כך, כשאני יוצא החוצה וחותרם במשטרה, לא היה ביקור אחד של המשטרה! אם אני נורא מסוכן איפה follow up ? מצד אחד טוענים שאסור לך להיות חופשי, מצד שאני כשאתה יוצא לשליש בניגוד לעמדתם, יש לך תנאי שלישי – חתימה במשטרה, מעצר בית, טיפולים – יש לך כל מיני תנאים. מעצר בית זה אומר שמשעה מסוימת אסור לך לצאת מהבית. נדיר מאוד שהם מוותרים על מעצר בית. בדרך כלל במעצרים קצרים. כשאתה יושב בבית הם באים לבדוק שאתה בבית. ולא באו לבדוק אותי פעם אחת, והיה לי שלישי ארוך – חיכיתי לביקור שלהם – אז כשהייתי אצל משפחה בפסח והיו פקקים מהדרום חזרה, התקשרתי לקב"ט של המשטרה אמרתי לו תקשיב אני נשבע לך אני בפסח אני מאחר אני לא אהיה בזמן, אני מבקש ואני מודיע לך מראש שתדע, אני אגיע תוך שעה וחצי לפי waze... הוא לא הבין מה אני רוצה ממנו בכלל. הוא אמר "עזוב אני מאמין לך, ביי, לך". כלומר: כמה שטוענים שאתה מסוכן – אחר כך כשאתה חופשי אין לזה זכר. אז מה היו כל הדיבורים של הפרקליטות על המסוכנות שלי? הכול הצגה.

עכשיו אני את לך את הפארכה הכי גדולה. נגמר השליש, סימתי את המאסר, ציפיתי לטקס סיום שיקומי. משהו בסגנון כזה שיושבת ועדה, אנשים שהרביצו לך כל השנים האלה, כל הסוציאליים, אומרים לך: "טוב רייפמן, מה למדנו? הפשע משתלם?.." לא יודע, משהו כזה. כלום!! לא היה מעבר בין מאסר לבין לא-מאסר, זה היה יום ראשון וזה היה יום שני. יש לי תעודת אסיר עד היום, אף אחד לא לקח לי אותה, יש לי הכול, אתה מבין? לא היה כלום. כלום! מהרגע שיצאת מהמערכת ואתה בשליש, אתה לא מעניין אותם בכלל. אין שום מעקב. זה תלוי באסירים. יש אסירים שעוקבים אחריהם, זה מאוד לא אחיד הדבר הזה. יש אסירים שהם יעד... עכשיו זה ממש מצחיק – אסירים שחייבים שיקום מרשות שיקום האסיר, והם לא מקבלים! אסירים כמוני – אותי קיבלו ברש"א, אז אני הייתי פעמיים בשבוע ברש"א כטיפולים, משהו מטורף, בשבילי זה היה כמו בדיחה, אני יושב עם 12 ערבים והם מדברים על הילדות... "שיקום". פעמיים בשבוע הייתי נוסע לקרית טבעון. מפה לקרית טבעון פעמיים בשבוע כדי לשבת עם חבר'ה ולדבר על הילדות. ויש אנשים שעבורם זה בפועל חשוב, נותן להם תרומה – והם לא מקבלים. זאת אומרת שאין שם שום הסתכלות אמיתית... עזוב, אין הסתכלות אמיתית על שיקום וזה כואב וזה מצער וזה חבל. האחוז קטן של אנשים שעדיין שווה להציל אותם, שווה לעשות משהו, שווה להפנות אותם...

6. שיקום

...עכשיו בוא נלך הלאה. כמות החבר'ה שאתה יכול להציל, וגם הכסף שעולה להחזיק את האסיר, בין עשרה ל-14 אלף שקל, אתה מפנה את הסכום הזה לאסיר עצמו, נותן לו את זה כעבודה. אל תיתן לו 14 אלף שקל אלא ששת אלפים שקל. יש אנשים שזה הסכום הלבן הראשון שהם יראו בחיים שלהם. אין פה מחשבה, עזוב, אתה נתקל בהמון דברים. כמו עם נושא האוכל, הם לא יתנו לך עוד ביצה בחרמון, אבל אחר כך יזרקו את הביצים לפה, סתם! אין כוונה, אין יד מכוונת, סתם! זו מכוונה. זה זו כבר מהאינרציה ואף אחד לא זוכר ממה זה התחיל ולמה זה ככה, וזהו. האנשים חיים את זה וזהו. אבל כשאתה חוזר לנקודות שכן אפשר לעשות – אם עסקינן במדינה דמוקרטית אז בחווייה של אדם, בערעור, של רצידיביזם או של איש צווארון לבן כמוני בפעם הראשונה שלו במערכת – חף מפשע עד שתוכח אשמתו, ראיות מעל לכל ספק סביר, נטל הוכחה, ותקדים – הכי בנאלי. פה אתה חש רפובליקה בננות. כשיורד לך האסימון שכל מה שחשבת על המערכת לא קיים – אני כבר בנקודה הזאת עזבתי הכול וייצגתי את עצמי. ממש כך. מדינה שקוראת לעצמה דמוקרטית ומתנהגת כמו מדינה פשיסטית לכל דבר.

אתה חושב שבמדינות אחרות זה שונה?

אתה יודע מה? לא מעניין אותי. אני לא חי במקומות אחרים, אני חי פה. אין לי בעיה שתהיה הכרזה שאומרת שאנחנו מדינה פשיסטית, שזכויות האזרח הן לא לטוטפות בין עינינו ושהמדינה מעל האזרח. אין בעיה: בוא נכריז על זה והכול יהיה תקין כי נחיה בתוך אמת. אבל האיפה ואיפה, אחת בפה ואחת בזה... זו הקטסטרופה שלנו.

כשאתה מסתכל על כל הסיפור של המאסר אתה שואל את עצמך מה מניע את המערכת ברמה הכי מופשטת?

איזה מערכת? באיזה חלק?

בתי הכלא.

מערכת בתי הכלא? Security job. כל בן-אדם שנכנס למאסר עולם זה צ'ק תקציבי ודאי לנציבות שב"ס לשלושים-ארבעים שנה. מה לא ברור?

לא, לא. כשאתה חושב על המערכת – מה הכוונות שלהם לעניין האסירים?

אני אהיה מדויק יותר. אמרתי Security job ואני מתכוון לזה. כל מה שאני אומר הוא 80% נכון, תמיד יש את היוצאים מן הכלל אבל אני לא מתייחס אליהם. עובדי שב"ס, אם מדובר בנציב עצמו או בסוהר – כל מה שמגדיר אותם הוא שהם אנשים שסופרים את גרגרי החול בשעון החול בדרך לפנסיה. הפנסיה בשב"ס זה אחת הפנסיות הטובות ביותר. בכלל תנאי ההעסקה בשב"ס הם מהטובים יותר במגזר הציבורי. הפנסיה זה הדבר נחשק ביותר שם כי זה the best. זה באמת תנאים שיחסית למגזר הציבורי הם כי טובים שיש. מבחינתם, הם צריכים לעבוד פחות או יותר 25 שנה ללא תקלות, כשהדבר היחיד שיכול להעיב על הפנסיה זה תקריות בעיתיות בזמן המשמרת שלהם. למה אלי רייפמן חוטף יותר? כי אם אבוטבול עשה וקרה אתו משהו במשמרת של הסוהר הזה ונהיה בלגן... תטאטאו מתחת לרצפה אף

אחד לא ישים לב לזה, ממשיכים לחיות, עולם כמנהגו נוהג. אבל אם קרה משהו עם רייפמן שהוא דמות ציבורית? בחופשה או בזה, לא משנה מה – זה עיתונות, זה עניינים, יחפשו למי להעיף את הראש וזה יהרוס לו את הפנסיה. אז למה לקחת סיכונים מיותרים? עדיף שלא יצא לחופשות, עדיף שלא יצא להלוויה של אמו. הם לא מחפשים אותך אישית, הם לא שונאים אותך, הם לא מתנקמים כך – הם רוצים להגיע לפנסיה בשלום, למזער סיכונים. אתה רואה את החברה, יש שם חברה שהם על גבול הפנסיה, זה כמו אותו בנאדם משוכפל עשרים פעם. כל אלה שהם שנה מהפנסיה – הם לא מדברים אתך, הם מפחדים. למה? כי מה הכי מפחיד אותם? עתירות אסיר. אסירים לפעמים סתם עושים את זה בשביל להשתלח אז הסוהרים מפחדים שעתירת אסיר תתפוס איזושהי אוזן של איזושהו שופט. אז כשסוהר כבר נמצא באיזושהי אינטראקציה עם אסיר, הוא מדויק בתנועה שלו והוא מדויק במילים שלו, הוא לא יגיד מלה אחת יותר מדי או פחות מדי. זה לא ייאמן. המנטרה – המילים "מה שמגיע לך אתה תקבל" – חוזרת על עצמה עשר פעמים במשפט. זה לא ייאמן!

אבל מה יקרה אם תהיה עתירת אסיר? הוא יאבד את הפנסיה שלו?

תלוי מי השופט. יש תשובה אחת קבועה בכל המערכת: תלוי מי השופט! יש על זה בדיחה טובה שעורכי־דין מספרים.

רגע – ישללו ממנו את הפנסיה?

ודאי! אתה עותר עתירת אסיר שאומרת שהוא מתעלל בי, הוא אנס אותי...

זה מקרה קיצון?

איזה קיצון? עוזב, אני אעשה את זה פשוט יותר. אתה עותר עתירת אסיר על זה שהסוהר לא נתן לי את ארוחת הערב שהגיעה לי כי הוא התעצבן עלי. הוא מנע ממני זכות בסיסית. פגשתי שופט קשוב והוא בא עלי ביום לא טוב והוא בדיוק עצבני על הדרוזים – והסוהר איבד 25 שנות פנסיה באותו רגע ממש, באותו רגע!!!

כי מפטרים אותו?

כי מפטרים אותו, בקלון, בזה... ואם אני אגיד שראיתי שהוא מעביר טלפונים לפלסטינים באגפים הביטחוניים, מה יקרה? שוב, השאלה היא מי השופט...

שני עורכי־דין מטיילים, מדברים אחד עם השני, פתאום קופץ עליהם איזה אחד, תופס לאחד מהם את הזקן ואומר לך "זה הזקן שלי". אומר לו העורך־דין: "מה פתאום? זה שלי והוא דבוק לי לפנים, תראה!" ההוא אומר לעורך־דין: "תביא, זה הזקן שלי!" העורך־דין אומר: "אתה לא נורמלי, עוזב אותי לך מפה...!". ההוא אומר "תביא, זה הזקן שלי! אם לא תביא אני אתבע אותך!" העורך־דין לוקח את הזקן של עצמו, חותך אותו ונותן להוא שהולך משם עם הזקן. אומר לו העורך־דין השני: "אתה מטורף? מה אתה עושה?" עונה לו העורך־דין הראשון: "מאיפה לי לדעת מי יהיה השופט?"

זו התשובה הכי אמיתית. זה כמו פיזיקה משפטית: כשכיוונתי להגיע לשופטים מסוימים הכול היה פיקס. זה מדויק. בהליך עצמו הייתי עוד צעיר, אתה יודע, כמו בכל דבר. אם הייתי אז עם הידע של היום, הכול היה מנוהל אחרת.

סוגיה שמעלה חשש גבוה במיוחד לפגיעה קשה בכבוד האדם היא האופן שבו משנעים את האסירים. אתה מספר על "הפוסטות" בטון חמור, כאירוע מצלק במיוחד. התמונה שעולה היא של ענישה אכזרית וחמורה שלא על פי חוק.

עד שאדם לא נסע בפוסטה כאסיר אין לו מושג. כשבאים ומראים לך פוסטה, זה בדיוק כמו הביקור של שרים, או בכירים בשב"ס, בבית סוהר כשמביאים את "האסיר המיוחד" שמספר סיפורים יפים וגורם לדברים להיראות טוב בביקורת.

יש שני דברים: פוסטות ומעברים. כל זוועה שאתה יכול לדמיין מתרחשת שם. בפוסטה – זה שעות על גבי שעות בתנאים תת־אנושיים. בכלא בהחלט קשה, אבל בפוסטות אין סיבה שזה יהיה ככה. פוסטות מביאות אנשים למצבים קיצוניים, נוראיים, תת־אנושיים. אתה יושב על ברזלים במשך שעות, אתה נוסע במשך שמונה עד 12 שעות, אתה נוסע שלושה ימים בשביל ערות של שעה בבית משפט. שלושה ימים נסיעה! אנשים משתינים על עצמם, מקיאים על עצמם, אנשים נחנקים, אתה לא מבין מה הולך שם. אתה אזוק ידיים ורגליים בתוך כלוב ברזל שאין בו פינה אחת שהיא לא ברזל, קצת רועד, קצת זה, המכות שאתה חוטף – לא ייאמן! אתה מקבל אוכל – אבל אתה אזוק ידיים ורגליים. זורקים לך שקית ואתה קורע את השקית עם השיניים מכניס את זה קצת כדי לאכול את המלפפון. משהו מטורף! אתה יורד במעבר, זה כמו סרט אימה: כלבים ושומרים. אתה כבר בתוך בכלא – אתה לא בחוץ, נגיד, שצריך לשמור שלא תברח; אתה אזוק ידיים ורגליים – לאן תברח? יש שם כלבים שנראים רצחניים, קופצים עליך, וצריך להחזיק להם את הרצועה בשתי ידיים, כמו בסרטים. הם מטר ממך והם באטרף עליך. אתה הולך בשורה בפחד אלוהים, עם התיל, עם הכול. זה לא ייאמן. זה טרור מוחלט. מכניסים אותך לכלובים מברזל בניין, שלושה־ארבעה מטר. כלוב כזה יכול להכיל עשרה אנשים אבל מכניסים לשם ארבעים איש שיושבים שם שש, שמונה שעות. אתה לא מבין מה הולך שם. כל האלימות, כל הדברים, הכול שם. אני חזרתי עקוץ מבקבים, אלה פשפשים מוצצי דם. אי־אפשר לתאר את הזוהמה, את האלימות. הדברים הכי זוועתיים זה הפוסטה והמעברים, נקודה סוף פסוק. וכל זה בשביל מה? בשביל משהו שכבר מזמן אפשר היה לעשות בווידיאו conference. אתה צריך לעמוד בבית משפט? פתח וידיאו conference, מה אתה משלם על מערכת שלמה של שינוע? אתה יוצא בשש וחצי בבוקר, אתה רואה כמות פוסטות מטורפת, כל נסיעה היא בין 3–5 ימים אם זה מהצפון למרכז. כמו FEDEX: אתה קם בארבע בבוקר, עולה על פוסטה, הפוסטה נוסעת ואז אתה מגיע למרכז פיזור ברמלה או בקישון. שם אתה ישן לילה. בבוקר לוקחים לבתי המשפט. בשביל הבוקר בבית המשפט אתה מעביר יום שלם. גם אם אתה מעיד חצי שעה זה לא משנה – אתה ישן בכלובים הכי נוראיים שיש עלי אדמות. ואז מעבירים אותך למרכז, למעבר, ושם אתה ישן עוד לילה, ולמחרת אתה חוזר. זה לפחות שלושה ימים של מעבר, ואם נסעת לדיון ביום חמישי אז גם שישי־שבת אתה שם.

האם נכון שחלק מהאנשים לא מגישים עתירות אסירים בגלל הפחד וחוסר הנוחות של הפוסטה?

בוא נגיד ככה: ראיתי חבר'ה גדולים, חזקים וקשוחים פוצעים את עצמם כדי לא לצאת לנסיעות.

בנקודה מסוימת קיבלתי מכתב, ממש מהשופט, שאני לא צריך להגיע לדיון – זה היה בשבילי כמו אוויר לנשימה. בכל זאת העירו אותי בארבע, אמרו לי "אין בעיה, דבר עם הבחור במכלול ותראה לו את ההחלטה". שמתני לו את ההחלטה חתומה על השולחן והוא אמר: "אני לא יודע, אצלי במחשב רשום שאתה נוסע, אז אתה נוסע". ואז לא היה כלום! נסעתי שלושה ימים הלוך וחזור בשביל כלום. עם כל הזוועות.

למה? נורא פשוט: אין עלות לטעות שהוא שלח אותי סתם; יש עלות לזה שאני לא אגיע אם צריך. זוועות, זוועות! אלה דברים שיכולים לרוקן אותך. אתה הולך, והרבה פעמים חסרים להם אזיקים, אז אוזקים אותך ידיים ורגליים עם מישהו אחר, אזוק ידרגל ידרגל... אתה הולך עם בנאדם שעות ובלילה נוסעים כך ואתה מת לישון, אז הראש שלך נופל והיד שלך נמשכת ופתאום יש לך חתכים בידיים וברגליים... אתה לא מאמין. זה נראה כמו בסרטים הכי גרועים שיש אבל זה אמתי לגמרי ואתם תשמעו את זה מאסירים אחרים. זוועה! זה דבר שצריך להעביר מהעולם.

עוזב שאני אמור להיענש והנה אני מכפר על דברים. שימו את זה בצד. יש מדינה דמוקרטית? תהליכים שיפוטיים בכלא צריכים להיות בצורה מסוימת וזכויות אדם נוגעות גם לאסירים. כשאתה נוגע בזה, אתה מבין כמה החלום רחוק מהמציאות.

7. הרתעה

אלי הוא "צווארון לבן". הוא מעולם לא בא במגע עם רשויות אכיפת החוק לפני הפרשה שבסופה הורשע, והוא גדל בסביבה אמידה ונוחה. הוא היה אדם עשיר והוא מכיר היטב בכירים בתעשייה הישראלית. יש לו תוכנות רבות באשר לגורמים שמובילים אנשי צווארון לבן לעבור על החוק, ונראה שבמידה רבה הוא תומך במסקנה של יוני לבני, במאמרו בכרך זה,²² שבעברות האלו הרתעה היא אפקטיבית יותר מאשר בעברות אחרות.

יחסית לרוב האסירים והנאשמים, אתה מגיע מרקע ייחודי. מה דעתך על יכולת ההרתעה של הכלא עבור אדם שיש לו אפשרות לפשוע ולהשיג המון כסף – כלומר: להבדיל מעבריינות שנעשית מתוך מצוקה. האם ייתכן שאנשי עסקים יעדיפו לפעמים "לשלם את המחיר" ולשבת בכלא כדי להרוויח כסף ולהחביא אותו?

רף הענישה היום על עברות של מיליוני דולרים בכל העולם כולו הוא גבוה מאוד, אולי עשור ויותר בכלא. גם עלי ביקשו. הרציונל מאחורי זה הוא לגיטימי לחלוטין. אם תגיד "תעשה עשרים מיליון שקל, תסדר את כל המשפחה והילדים לדורותיהם, אבל תשב שנתיים" – רוב האנשים יגיבו בצורה דומה ורובם יקחו את ההצעה. אני מאמין ש-90% מהאנשים ילכו על הדיל הזה; אבל אם המחיר הוא עשור מהחיים בכלא – הרוב הגדול יירתע מלעבור את העברה. אלא אם זה יציל את חיי ילדיהם, במקרה קיצוני.

22 יוני לבני "עבריינות הצווארון הלבן בישראל – האם נעשה די?" משפט צדק? ההליך הפלילי בישראל – כשלים ואתגרים (משפט, חברה ותרבות, אלון הראל עורך, 2017).

האם הטענה הזו נכונה גם מלכתחילה, לפני הכלא? עכשיו, אחרי הכלא, אתה אומר: "הייתי שם, עשיתי את זה ושרדתי", אבל האם שנתיים באמת לא מרתיעות גם אדם שמעולם לא הסתבך עם החוק?

לסדר את המשפחה ואת כל עתידה תמורת שנתיים בכלא? אדם רציונלי לא היה חושב על זה פעמיים. פעם לשבת בכלא היה גומר לך את החיים אבל זה כבר לא הקיים. פעם פוליטיקאי שהיה שוכב עם זונות היו מצלמים והעתיד הפוליטי שלו היה נגמר, אבל היום?! אתה "גבר" ואתה עוד תכתוב ספרים ותעשה על זה המון כסף – ואנשים ירצו אותך אפילו יותר. זה בדיוק הכול הפוך. כנ"ל כלא. היום לשבת בכלא זה כבר לא אות קלון.

איך זה מתיישב עם הטענה שלך לגבי המעצר כ"גזר דין מוות"?

יש הבדל תהומי בין השניים. יש הבדל בין זה שעצרו אותך כחשד לבין זה שיש עליך קיים וישבת. זה כבר fait accompli. במעצר כולם חושדים בך, רואים אותך כשקרן שמנסה לברוח מהחוק; לעומת זאת, כשאתה יושב בכלא אתה כמעט מקבל אמפתיה.

מה לדעתך הגבול? אם שנתיים-שלוש נשמע "שווה" – איפה הגבול?

אני חושב שהגבול הוא סביב השלוש שנים. זו דעה סובייקטיבית לחלוטין, אבל לדעתי הגבול הוא לא רק בשנים. אם זה מציל חיים, יש מקרים שאני מוכן לשבת עשור.

חשוב גם להבחין בין עברות: אנחנו כמובן מדברים על עברות צווארון לבן טיפוסיות שאינן אלימות. הרי לא תבצע רצח.

בדיוק, אבל גם פה זה סובייקטיבי, ללכת לגנוב מחברת ביטוח או מבנק – לא מיתומים ואלמנות ומכספי ביטוח לאומי – זה שונה. הרציונליזציה הקרימינולוגית הבנאלית ביותר, עובדת כאן: יש אפס נפגעים, שום דבר, הלכתי ישבתי שלוש שנים, כל המשפחה מסודרת, נגמר הדין.

כשיש לך ילדים זה כבר הבדל משמעותי מאוד. בוא נתחיל ממשוה פשוט: כסף שחור. זה פשע? ודאי, ועדיין אני לא מכיר אחד שלא חושב מה לעשות כדי לשלם פחות מס. Necessity finds its way. ביום שבו אתה תהיה בסד אילווצים קיצוני, חיים ומוות של ילדים וכאלה – אני מבטיח לך שאתה תמצא את הדרך לשם. אפילו פרופסורים מן השורה מגלים פתאום שהכישרון האינטלקטואלי שלהם יכול להיות מופנה לאפיקים נוספים.

רוב האנשים שהכרתי בכלא שהם פושעים – אנשים שחיים מפשע – זו המורשת שלהם. הרודים שלהם, המשפחות שלהם... זה מה שהם יודעים, בכלל אין להם אופציה אחרת. אנשים מדברים על שיקום – זה לא רק שאף אחד לא יקבל אותם לשום עבודה, כי יש להם כבר שם והיסטוריה בענף; הם פשוט לא יכולים לצאת והמדינה לא עוזרת. אז בן אדם שנולד לתוך זה ממשיך בחיים האלה כי אין לו אפשרות אחרת! ומה שגורם לו ללכת ולבצע פשע זה שהוא מסתכל על דברים בנאליים: מה הילדה שלי לובשת, מה היא אוכלת ואיפה היא לומדת. זה מה שהם מתעסקים.

לא יודע אם סיפרתי לכם על מומו כספות – זה היה הסיפור הכי קלאסי שהיה לי בכלא הדרים. נכנס בחור גדול וכולם: "מומו!!!" ישבתי אתו. ברור לכם מהכינוי שלו מה הוא עושה. הוא אומר לי: "תשמע, אני עושה כספות. כשאני עושה כספות אני יודע שהם יודעים – כולם יודעים שזה מומו. תופסים, לא תופסים... אם תופסים – אני ישר מודה!

לפעמים אני מקבל שישה חודשים, לפעמים 14 חודש... זה מאסר תשיעי שלי. אני עושה הלכנות – אולי 500 אלף דולר נוספים – הולך ויושב אולי תשעה או עשרה חודשים, לפעמים מקבל שלישי לפעמים לא מקבל שלישי, אחר כך יוצא, עושה עוד 400-500 אלף דולר, אני יש לי ילד אחד בקולג', זה אתה מכיר, באנגליה?... "אתה מבין? הוא יושב חצי שנה בחוץ, ואז חצי שנה בפנים, זה כמו מילואים בשבילו – יש לו חברים ועניינים... ככה הוא חי. המערכת לא יודעת לטפל בדברים האלה. אנחנו רק מעודדים את זה. הכול עקום.

איך היו הקשרים בין עברייני צווארון לבן לעברייני צווארון כחול?

שום דבר, אין שום הכרל. חבורה אחת. אני יכול להגיד לך את זה באחריות, כי אני ישבתו בכל כך הרבה סוגים של בתי כלא (וזה מאוד נדיר מה שעברתי מהבחינה הזו). זה הכול חבורה אחת. יש אינטראקציה מלאה. כל זמן שאתה בגובה עיניים עם אנשים לא תהיה לך שום בעיה, שום אלימות, נהפוך הוא. כולם בני אדם, כולם עם משפחות. אתה יושב שם עם עבריינים הארד־קור כמו שאנחנו יושבים פה עכשיו, לגמרי־לגמרי. יש אנשים שאני רואה ברחוב ואנחנו מתחבקים. לא מתקשרים בחגים אבל אם נפגשים זה לחלוטין בני אדם. לא בשביל משהו, לא מנצלים אחד את השני, אתה יודע – כולם בשביל כולם, וזה לחלוטין ככה. כשיש חירות, הם מוקעים מתוך הקבוצה. כמו כל קבוצה ששומרת על האחידות שלה.

אומרים שיש בבתי הכלא קשיים מבחינה זו שחלק מהאסירים לא יכולים לשבת עם אסירים אחרים כי יש ביניהם סכסוכים, ושיש מודיעין שכל תפקידו להגיד מי יכול לשבת עם מי.

מדויק. זה נכון. וכשהם מפספסים – הם מפספסים: יש דקירות, יש מריבות. הכול אמת. כל מלה שאמרו לך מדויקת. הם שמים המון דגש על הנושא של סכסוכים, לפעמים יותר מדי גם כשאין סכסוכים, אבל עדיף מאשר שיפספסו. כשיש סכסוך ושני אנשים יושבים באותו אגף זה שפיכות דמים. משקיעים בזה המון וזה עובד להם לא רע.

8. על צווארון לבן ורציונליות

עם כל הפוסטה וכל העינויים אתה עדיין עומד מאחורי מה שאמרת – ששנתיים שוות את האפשרות "לסדר את המשפחה"?

כן, יקירי, כן. אולי לא עבודי אבל עבור רוב האנשים בעולם. לי יש אפשרות להשתכר בכבוד ולגדול להכנסות גבוהות, אבל לרוב האנשים אין אפשרויות כאלה והחיים הם מאבק תמידי ודאגה. אני משוכנע שאתה תבין את זה – אולי לא תסכים, אבל תבין – ברגע שיהיו לך ילדים. ילדים עושים את ההבדל בצורה דרמטית. דרמטית! אני לא מדבר אתך על פינוקים. אני מדבר אתך על הדברים הכי בנאליים כמו בריאות. יש לך ילדה עם בעיות ואתה חייב טיפולים שוטפים שעולים 3,000 שקל בשבוע. אז תסתכל לי בעיניים: בהנחה שאין אפשרות אחרת ואין משפחה או חברים שיתנו לך את הסכומים ואין מה לשעבד – תגיד לי שאתה לא תלך לפשוט ותתן שהילדה שלך תמות? השאלות הקשות לא נשאלות במזגן כשנוח ונעים, השאלות הן בשטח, במציאות. אתה הולך לעשות פשע אחרי שניסית הכול, הלכת למשפחה ולבנקים, נזרקת מכל המקומות על המדרגות, חברים לא נותנים, אף אחד לא נותן, וגם אם נותנים זה מספיק לך לחודש – ומה תעשה אחרי זה? אתה יודע! גירדו, בסדר, חצי

שנה! ואז מה יהיה עם השנה הבאה? ולא הצלחת לעלות לבנק, ולא בעבודה ולא לאחר כי אתה חנוק בלטפל בה...

אתה מתאר מקרה קיצוני, אבל נניח מישהו שיש לו תאוות בצע. מישהו שהכסף נגיש לו ויכול לדפוק לו איזה משהו די בקלות...

מה שאתה מעלה עכשיו לא מעניין, כי זה לא המקרה. מה שאתה מעלה עכשיו זה סוג של סמים. אלה שמגיעים מתאוות בצע הם בכל מקרה יבצעו פשע, לא צריך למשוך אותם. אדם כזה מחשב ואומר לעצמו: "הסיכויים שאני אתפס נמוכים יותר מהסיכויים שאני לא אתפס ושווה לי יותר הניסיון הזה בשביל לדפוק בוכטה". כשהמניע הוא תאוות בצע, זה מה שהרוב אומרים לעצמם. אלה אנשים שגם אחר כך יעסקו בזה, אלה אנשים שעבורם זה משמש מטרת חיים מסוימת. אני היום בסיטואציה משפחתית בה אני חושב על כל פעולה שלי וכל דבר שאני עושה עשרים פעמים והאפשרות לפשיעה בכלל לא עולה על השולחן, אבל אדם מן השורה חושב פשוט: אני פותר לכולם סביבי את הבעיות בבת אחת, בעיות קשות שוטפות, לא בעיות של בצע. הנושא של תאוות בצע הוא לא מעניין. אם הסיבה לפשע היא תאוות בצע – אין איך להתמודד עם זה בענישה. זו התמכרות; הטיפול הוא אחר. אין פה משהו מופלא. אדם שמחפש את הכסף ומחפש את הדרך הקלה לכסף – הוא תמיד יחפש אותו, גם כשיהיה לו, ובגלל זה אני תמיד שם את זה בצד.

אתה חושב שהרבה עבריינות נובעת מזה? מהסיפור שאתה מספר על פשיעה רצינית?

לא. מניסיוני בכלא רוב העבריינות – והכרתי כאלה המון כי הייתי מורה אסיר וראיתי המון – רוב העבריינות היא מאנשים שמגיעים משכבות שאין להם שום סיכוי להיות משהו אחר. אני אגיד את זה הפוך: אם המדינה מחליטה שהיא לוקחת את השכבות הנמוכות ומעלה אותן – אין עבריינות כללית יותר. רק פשעים כבדים. העבריינות תפחת לממדים זניחים ונדירים. רוב העבריינות שאני ראיתי היא לא מתוך תאוות בצע אלא מתוך רצון לחיות בכבוד של אנשים שאין להם שום יכולת לקבל עבודה ולהתקיים בכבוד. תקשיב, אם הבת שלו היא לא בגן ילדים סביר זו בעיה, ואפילו לתת אייפון לילדה זה גם נקרא היום להתקיים בכבוד, זה לא פינוק מבחינתם, זה צורך חברתי והשוואת תנאי בסיס לילדים... מרבית האנשים שיושבים בכלא חיים בסביבה שהיא תומכת פשע. כשאתה ערבי בישראל והמדינה סוגרת לך את רוב האפשרויות להשתכרות בכבוד ויש לך חוב, אתה יורד מהבית ויש לך עשר הצעות לבצע שוד ומה לא. אתה מדבר עם האנשים האלה וזה נעשה ממש ברור. הם אומרים מפורשות: "אם אתה עכשיו מבטיח לי ונותן לי 6,000 שקל בחודש אני לא נוגע באקדח". אני מאמין לכל מלה שהם אומרים. יש מעטים שהם עבריינים ממש, שזה "ברם שלהם" – אתה רואה את זה בעיניים, בהתנהלות שלהם, כאלה שנהנים מהעבריינות, מהסטטוס, מהפוז, כאלה שנהנים מהחיים האלה, והם מכירים את המינוסים והם מוכנים לשלם את המחיר כדי לחיות ככה כמו עבריין. זה לא הרוב. זה מיעוט טוטאלי. הרוב הגדול שפושע הם אנשים שהולכים וגונבים דברים מנחושת כדי למכור אותם ולעשות רווח ולהביא הביתה כמה אלפים. הם עושים דברים לא זוהרים בכלל. יש סוחרים של נשים: הלכו והביאו הרבה נשים ממולדובה ומאוקראינה, ועכשיו הרבה ערבים מביאים נשים סוריות פליטות לזנות ולכל מיני כאלה. אתה רואה את האנשים: הם לא סרסורים, הם פלאחים שאין להם אדמה אפילו, אין להם

מה לעשות, אין להם איך להוציא כסף מהאדמה, ואיזה דוד שלו מסוריה אמר לו שזה בסדר והם משתפים פעולה על זה – ואז הוא גם נתפס כמו אידיוט. הם לא מקצוענים או משהו.

**וגם עליהם גובה הסנקציה לא משפיע? אפשר להרתיע אותם?
לא, כי אין להם בררה.**

**אז על מי הסנקציה הוזהר? רק על המיעוט שבמיעוט?
מיעוט שבמיעוט שזה בדרך כלל צווארון לבן. עבור צווארון לבן, סיכון של עשור בכלא בהחלט יגרום לחשוב פעמיים. שאר האוכלוסייה – הרוב – בכלל לא יודעים מה הסנקציה.**

אבל מה בנוגע לאלה שיוצאים וחוזרים ויוצאים?

הם יודעים אבל הם יודעים בגלל שאין להם משהו אחר... הם חיים במקסימום שהם יכולים למשוך בלי להיתפס. הם מגדלים עציצי קנאביס. המון יושבים על גידול – המון – ועל זה יושבים חצי שנה; אבל אם הצלחת לברוח עשית 300 אלף שקל ברבעון. מתארגנים כמה חבר'ה ומביא הביתה כל רבעון 50 אלף שקל וזהו, הוא הציל את הבית. זה לא אנשים שנהפכים למיליונרים וקונים וילה ופתאום הם הזאב מוול סטריט... אדם כזה חי רגיל, חיים רגילים של פלאפון, חוגים וחופשה בצימר, מעמד בינוני פלוס-מינוס.

9. לקחים

אלי מתאר מציאות שבה המומחה האמתי להליך הפלילי, היועץ הקריטי ביותר למי שמעוניין לשמוע מה מצפה לו, הוא לא הסנגור, החוק או המקרים מהאקדמיה – אלא מי שעבר את זה בעצמו.

אתה בכלל לא מבין כמה אנשים ישבו כאן על הספה כדי להתייעץ אתי מה לעשות. אבל אם הייתי רק יודע אז מה שאני יודע היום, זה היה אחרת. אני עשיתי כל טעות אפשרית, התנהגתי בטיפשות מוחלטת. הכול – מהנושא של תקשורת עד העניין של לא לסגור עסקה ולהילחם על חפזתי. מה זה? זה אל"ף-בי"ת... כל מי שהיה שם אמר לי לסגור עסקה ולא הקשבתי למה?

פשוט מאוד. לא סטטיסטיקה, לא מדגם אוכלוסייה – 98% הרשעה,²³ אלו העובדות למרות שהפרקליטות עושה הכל להראות את הנתונים אחרת, מפצלים בין הרשעות ועסקאות טיעון וכו' 98%! מה יש לדבר? גם אם אתה מפגר מוכח, ולא למדת סטטיסטיקה, ואתה שומע 98% הרשעה – זה אומר שברגע שיש כתב אישום "לך תארוז". על 2% סיכוי לזיכוי אתה מסתמך? על זה? על מה היית מהמר ב-2%? על החיים של הילד שלך? על לעבור את הכביש היית מהמר? לא! אז למה פה כן? אז לא חשבתי במונחים כאלה, הכול היה סתם מספרים מידיעות אחרונות. הדבר החכם זה לעשות עסקה. אחרת תאבד את כל הכסף על עורכי-דין, תאבד שנים. בעסקה – צ'יק צ'ק, זה יכול להיגמר בשישה חודשים עבודות שירות.

23 הנתון שפורסם באופן רשמי במהלך שנת 2015 מראה כי 68% מהתיקים בהם הוגש כתב אישום הסתיימו בהרשעה דרך הסדר טיעון ו-15% הרשעה לאחר ניהול הליך פלילי, כך שסך הכול 73% הרשעה. בעניין זה ראו דו"ח משרד המשפטים **סיכום שנה 2015, פרקליטות המדינה** www.justice.gov.il/Units/StateAttorney/Documents/2015AnnualReport.pdf

**הבנתי. אבל למה שידחפו אותך לעסקה? מה אכפת להם?
האינטרס שלהם זה הרשעות.**

האינטרס של הפרקליטות, אבל של השופטים?

אותו דבר. האינטרס שלהם זה זמן שיפוטי. זמן שיפוטי זה key factor אצל כל השופטים. חסכת לשופט זמן שיפוטי? הוא מתגמל אותך ברמות. אלה רוצים זמן שיפוטי ואלה רוצים הרשעות. שניהם מרוצים מאוד אם אתה מגיע לעסקה. אשם או לא אשם זה לא מעניין. 98% הרשעות.

כלומר: בעצם, מה שאתה לוקח מכל הסיפור הוא שלבתי כלא יש אינטרס להגדיל את מספר האסירים ולשמור על הפנסיה, לשופטים יש את אינטרס לזמן שיפוטי ולפרקליטות יש אינטרס לסגור תיקים.

אין יד מכוונת שיקומית עליונה, אין ראייה. אני הולך רגע פילוסופית ורחב: בתי כלא, בתי משוגעים, בתי חולים – כולם נועדו מראש לדבר אחד: להרחיק מעיני האוכלוסייה והקהילה דברים שלא כיף לראות. בן-אדם אונס או גונב – נרחיק אותו, בסדר? לא כיף לראות חולה אפילפסיה – נרחיק אותו. לא כיף לראות משוגעים – נרחיק אותם ונטפל בהם במקום אחר ונחזיר אותם מתוקנים ויפים ואלגנטיים. נקודה. בתוך הסיפור הזה, ברמה הפרקטית ולא ברמה התאורטית, אף אחד – אף אחד! – לא מקדיש מחשבה למה שקורה ביום שאחרי. עשרים אלף איש חוזרים חזרה לחברה: האם הם נטל? האם הם עזרה? מה קורה עם האנשים האלה?

הבעיה אפילו חמורה יותר: אם במהלך ההליך החליטו לא לעצור חשוד והוא ביצע עוד פשע, או אם החליטו לזכות חשוד והוא פגע במישהו, יאשימו את הגורמים במערכת. לכן לשופט, לדוגמה, יש תמריץ שלא לקחת סיכון. אחרי השחרור, כמו שסיפרת, זה כבר "לא בעיה של המערכת".

זה נושא תרבותי גלובאלי. אתה נענש על טעות, אתה לא נענש על אי-הצלחה. כל הרפואה בעולם נרפקה בגלל תביעות רשלנות. אם רופא דבק בתרופות שמאשרות על ידי FDA, ולא נותן לך תרופה מסוימת שעדיין לא אושרה כחוק אך היא בשלבים מאוד מתקדמים עם הוכחות מדעיות בניסויים קליניים שהיא יכולה להציל חיים, אפילו שאותו רופא יודע שאתה הולך למות ב-100%, הוא לעולם לא יורשע אם תמות כי הוא לא נתן לך את אותה התרופה הנסיונית; אבל אם הוא ייתן לך את אותה התרופה הנסיונית כי הוא יודע שהמוות שלך בטוח ושווה לנסות הכל – ועדיין מתת – אזי הוא יואשם, ייתבע, יאבד, יישלל רישונו ויאבד את כספו. עדיף תמיד לרופא לקחת את המסלול שבטוח עבורו עצמו ולא את מה שעדיף לחולה. הנושא של הפחד מכישלון – להבדיל מאי-הצלחה – הוא אדיר. אם, למשל, אתה פשוט אומר "לא" על הכול, זו הדרך הבטוחה ואתה אף פעם לא תואשם. נגיד אסיר שיושב על אלימות במשפחה ורוצה להשתחרר – אם אתה שופט שמשחרר אותו והוא הולך ישירות מהבית סוהר לביתו ורוצח את אשתו, אתה תאבד את מעמדך כשופט ותוקע בפומבי. אבל אם תגיד לו "לא" לשחרור בשליש, והוא יוצא אחרי השליש ורוצח את אשתו – אז זו לא בעיה שלך. אין לך בעיה. אתה לא נענש לעולם על אי הצלחת השיקום שלו.

אין מבט־על. אין התגייסות של המערכת להצלחת השיקום. יש אמירות, יש אינדיבידואלים, יש דיבורים. אין התגייסות! ברגע שכל שופט, כל פונקציונר במערכת המשפט, ממשרד המשפטים דרומה, יבין שעתיד ילדיו טמון בכך שהאנשים שמשחררים לא ימשיכו לדחוף סמים אלא ירחיקו סמים, לא ימשיכו לאנוס וכו' וכו'... עד שלא תהיה התגייסות רעיונית ומעשית לשיקום לא יהיה שום דבר. אין יד מכוונת אחת. אין יעדי שיקום. יש מדידה סטטיסטית אבל אין יעדי שיקום, אין מישהו שהמשכורת שלו תלויה בכמה אנשים ישוקמו.

אף אחד לא משלם מחיר.

בדיוק. זה מסכם את זה. אף אחד לא משלם מחיר על רצידיביזם. אין מישהו שאפשר להאשים באחריות לזה שהשנה יש יותר רצידיביסטים מבשנה הקודמת. כל המערכת הייתה משתנה בשנייה שבה התגמול הכספי והפנסיוני שלהם היה סביב הקטנת הרצידיביזם, כי זה המודד היחיד האפשרי. אין מדר אחר. ככה אני רואה את זה.

אחת ההטיות הפסיכולוגיות המאוד מוכרות שלנו כדי להסביר למה שופטים נוטים יותר להסכים לבקשות מעצרים זה מה שנקרא Regret Aversion – סיטואציה שבה אם אתה, כשופט, עוצר בנאדם אתה לא יודע מה היה קורה אם היית משחרר אותו, אבל אתה יודע שאם תשחרר אותו אתה עלול להתחרט על זה ועדיף לך שלא לקחת את הסיכון הזה.²⁴

אלי: זה בדיוק זה. אחד הכללים המרכזיים בפסיקות הלכה בתלמוד הוא "כוח דהיתרא עדיף", זאת אומרת שאם אתה צריך לפסוק הלכה – בשר וחלב כן או לא – עדיף לחפש דרך להיתיר מאשר לאסור, כלומר: מנחים אותך בפועל להתאמץ להתיר כי יודעים שנטיית הלב האנושית היא לאסור. בזה גם ההלכה נופלת בשנים האחרונות – כולם רק אוסרים, אוסרים, התלמוד מנחה אותך לחפש דרכים להתיר, איך להוציא אדם לחופשי, איך לשקם, איך לשחרר – חפש איך להתיר ולא איך לאסור ולשים גדרות. החברה לא מתגמלת אותנו על הפחתת הרצידיביזם אבל מענישה אותנו על אי־הצלחה בלתת צ'אנס למישהו.

24 אלון הראל ודביר יונב "הרהורים נוגים על מעצרים מיותרים" הסניגור, 21, 234 (2016).